

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Studies

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Diferenciace nabídky a metod pracovní rehabilitace
osob s mentálním nebo kombinovaným postižením
v praxi poskytovatelů sociálních služeb**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKA

Autor: Anna Pekárková

Vedoucí práce: Mgr. Jan Šesták, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „Diferenciace nabídky a metod pracovní rehabilitace osob s mentálním nebo kombinovaným postižením v praxi poskytovatelů sociálních služeb“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 4. května 2018

podpis

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Janu Šestákovi Ph.D. za podnětné připomínky, cenné rady a ochotu při vedení mé bakalářské práce. Dále pak děkuji všem zaměstnancům a klientům jednotlivých zařízení, kteří se účastnili tohoto výzkumu za jejich sdílnost, otevřenost a čas, který mi věnovali.

Diferenciace nabídky a metod pracovní rehabilitace osob s mentálním nebo kombinovaným postižením v praxi poskytovatelů sociálních služeb

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá diferenciací nabídky a metod pracovní rehabilitace osob s mentálním nebo kombinovaným postižením v praxi poskytovatelů sociálních služeb. Cílem práce bylo zjistit, jaké prostředky a metody pracovní rehabilitace využívají poskytovatelé sociálních služeb ve strakonickém regionu. Cílů bylo dosaženo studiem odborné literatury, internetových zdrojů a kvalitativním výzkumem.

Teoretická část se zaměřuje na vymezení pojmů zdravotní postižení, mentální postižení a kombinované postižení. Pozornost je věnována vymezení dospělosti a významu práce pro osoby se zdravotním postižením. Je přiblížen systém ucelené rehabilitace a její jednotlivé nástroje a prostředky.

Praktická část přináší informace o konkrétních organizacích a nástrojích pracovní rehabilitace, které využívají k aktivizaci a pracovnímu zapojení svých klientů. Popisuje možnosti prostupnosti osob s mentálním postižením jednotlivými složkami pracovní rehabilitace z ambulantních či pobytových služeb na chráněný nebo otevřený trh práce. Přibližuje vlastní náhled klientů na nabízené možnosti aktivizace a představu jejich pracovní seberealizace. Výzkum probíhal pomocí kvalitativní strategie, metodou polostrukturovaného rozhovoru.

Bakalářská práce přináší poznání z oblasti problematiky zaměstnávání osob s mentálním postižením. Výsledky ukazují, že současný systém vytváří a podporuje proces motivace a profesní přípravy pro vstup těchto osob na trh práce. Tyto snahy jsou podpořeny i platnou legislativou, která podporuje zaměstnavatele zdravotně postižených a nabízí jim různé výhody.

Práce může sloužit jako informační materiál pro poradenská zařízení nebo úřady práce. Rovněž může poukázat organizacím, které realizují pracovní rehabilitaci či poskytují službu sociálně terapeutické dílny, na další aktivity, kterým je možno se v rámci služby věnovat.

Klíčová slova

Zdravotní postižení; mentální postižení; kombinované postižení; prostředky pracovní rehabilitace; zaměstnávání osob se zdravotním postižením; chráněný trh práce

Differentiation of supply and methods of work rehabilitation of persons with mental or combined disabilities in the practice of social service providers

Abstract

The bachelor thesis deals with the differentiation of the offer and methods of work rehabilitation of people with mental or combined disabilities in the practice of social service providers. The aim of the work was to find out what means and methods of work rehabilitation are used by social service providers in the Strakonice region. The objectives were achieved by studying professional literature, internet resources and qualitative research.

The theoretical part focuses on the definition of concepts of disability, mental disability and combined disability. Attention is paid to the definition of adulthood and the importance of work for people with disabilities. A comprehensive rehabilitation system and its individual tools and resources are brought closer together.

The practical part provides information on the specific rehabilitation organizations and tools they use to activate and engage their clients. It describes the possibilities of permeability of persons with mental disabilities by individual components of work rehabilitation from outpatient or residential services to a protected or open labor market. It approaches the clients' own insights into the possibilities of activation offered and the idea of their working self-realization. The research was conducted using a qualitative strategy, a semi-structured interview method.

The bachelor thesis brings knowledge from the field of employment of people with mental disabilities. The results show that the current system creates and supports the process of motivation and training for these people to enter the labor market. These efforts are also supported by valid legislation that supports employers of disabled people and offers them various benefits.

The work can serve as information material for counseling facilities or labor offices. It can also point out to organizations that perform work rehabilitation or provide a service to social therapy workshops for other activities that can be spent in the service.

Keywords

Disability; mental disability; combined disability; means of rehabilitation; employment of people with disabilities; protected labor market

Obsah

Úvod.....	8
Teoretická část	9
1 Zdravotní postižení.....	9
1.1 Osoby se zdravotním postižením.....	9
2 Vymezení pojmů mentální postižení.....	9
2.1 Lidé s mentálním postižením.....	10
2.2 Definice mentální retardace.....	10
2.3 Klasifikace mentální retardace	11
3 Kombinované postižení.....	11
3.1 Vymezení pojmu kombinované postižení	12
3.2 Výskyt kombinovaného postižení	12
4 Dospělost a lidé s mentálním postižením.....	13
5 Význam práce pro osobu se zdravotním postižením.....	13
6 Ucelená rehabilitace a její složka pracovní rehabilitace	14
6.1 Pracovní rehabilitace v České republice.....	15
6.2 Pracovní rehabilitace podle zákona o zaměstnanosti	15
6.3 Formy pracovní rehabilitace.....	16
6.4 Zaměstnávání osob s mentálním postižením.....	16
6.4.1 Možnosti pracovního uplatnění osob s mentálním postižením v ČR	17
7 Nástroje a prostředky pracovní rehabilitace.....	18
7.1 Nástroje a prostředky pracovní rehabilitace v oblasti sociálních služeb	18
7.1.1 Ergoterapeutické činnosti	19
7.1.2 Sociálně terapeutické dílny	19
7.2 Nástroje na pomezí	20
7.2.1 Tranzitní program	20
7.2.2 Podporované zaměstnávání.....	21
7.3 Nástroje politiky zaměstnanosti	23
7.3.1 Chráněné pracovní místo	23
7.3.2 Zaměstnavatel zaměstnávající více než 50 % osob se ZP	23
7.3.3 Sociální firma.....	24
8 Cíl práce a formulace výzkumných otázek	24
8.1 Operacionalizace pojmů	25
9 Metodika výzkumu.....	26
9.1 Rozhovor	26

9.1.1	Rozhovory s uživateli služeb	27
9.2	Etická pravidla výzkumu	27
9.3	Metody zpracování kvalitativních dat a jejich analýza	28
10	Výzkumný soubor	28
10.1	Charakteristika výzkumného prostředí	29
10.1.1	Poskytovatel sociálních služeb č.1	29
10.1.2	Poskytovatel sociálních služeb č.2	30
10.1.3	Poskytovatel sociálních služeb č.3	30
10.1.4	Poskytovatel sociálních služeb č.4	31
10.2	Klíčové osoby	31
10.3	Uživatelé sociálních služeb	31
11	Realizace výzkumu	32
11.1	Realizace rozhovorů s klíčovými pracovníky	32
11.1.1	Denní stacionář pro mentálně postižené děti, mládež a dospělé ve Strakonících	32
11.1.2	Chelčický domov sv. Linharta	33
11.1.3	Domov Osek - domov pro osoby se zdravotním postižením	35
11.1.4	Domov Petra Mačkov	36
11.2	Výsledky získané analýzou rozhovorů s klíčovými pracovníky	38
11.3	Rozhovory s uživateli služeb (dále jen klienti)	42
11.4	Výsledky získané analýzou rozhovorů klienty	45
12	Diskuze	46
13	Závěr	51
	Seznam literatury a dalších zdrojů	53
	Seznam příloh	58
	Seznam zkratk	68

Úvod

Již několik let se věnuji přímé práci s dětmi a dospělými osobami s mentálním nebo kombinovaným postižením. Tato skutečnost mě přivedla k tématu této bakalářské práce. Ve chvíli, kdy se osoba s mentálním postižením stává dospělou, otevírá se otázka, jaké možnosti pracovního uplatnění mají tito lidé. Vždyť práce je přirozenou součástí života většiny dospělých lidí a pro lidi s mentálním postižením má stejný význam jako pro ostatní. Vzhledem k tomu, že lidé s mentální postižením mají kvůli svému handicapu snížené možnosti ve výběru pracovního zapojení, shledávám velkou podporu v možnostech, které nabízí pracovní rehabilitace. Tento systém soustavné péče umožňuje těmto lidem uplatnění v pracovních činnostech podle jejich individuálních schopností a možností.

V teoretické části práce jsou vymezeny pojmy týkající se dané tematiky - zdravotní postižení, mentální postižení a kombinované postižení. Dále se zabývám dospělostí lidí s mentálním postižením a významem práce pro tyto osoby. V další kapitole se zaměřuji na jednotlivé nástroje a prostředky pracovní rehabilitace v oblasti sociálních služeb. Jedná se o ergoterapeutické činnosti a sociálně terapeutické dílny. V poslední kapitole jsou přiblíženy nástroje politiky zaměstnanosti – chráněné pracovní místo, zaměstnavatel zaměstnávající více než 50 % osob se ZP a sociální firma.

V praktické části analyzuji pomocí kvalitativního výzkumu a polostrukturovaných rozhovorů, jaké metody a prostředky pracovní rehabilitace používají ve své praxi poskytovatelé denních a ambulantních sociálních služeb, jejichž cílovou skupinou jsou osoby s mentálním a kombinovaným postižením. Dále se zabývám možnostmi prostupnosti klientů z těchto služeb na trh práce. V závěru je přiblížen náhled samotných klientů na nabízené možnosti pracovního zapojení a představa jejich pracovní seberealizace.

Práce je zakončena shrnutím výsledků výzkumného šetření.

Teoretická část

1 Zdravotní postižení

Existence lidí se zdravotním postižením je zcela přirozeným, a tedy i normálním jevem, který se vždy vyskytoval, vyskytuje a vyskytovat bude. Zhruba každý desátý člověk v naší zemi žije se statutem osoby se zdravotním postižením (Novosad, 2009). V posledních letech dochází k stále větší podpoře integrace těchto osob do společnosti, a proto máme možnost se s nimi více setkávat v běžném životě, potkáváme je na pracovištích, ve školách, či ve volném čase.

1.1 Osoby se zdravotním postižením

Pojem "*osoba se zdravotním postižením*" byl do českého právního řádu zaveden zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů. Předchozí právní úprava užívala dlouhou dobu termíny občan se změněnou pracovní schopností a občan se změněnou pracovní schopností s těžším zdravotním postižením.

Ustanovení § 67 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, rozděluje zdravotně postižené občany pro účely uplatnění v soustavném zaměstnání do tří kategorií podle stupně postižení. Těmto osobám je poskytována zvýšená ochrana na trhu práce. (Fischer.2008).

Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, vymezuje zdravotní postižení jako tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit osobu závislou na pomoci jiné osoby.

Mentální postižení jako důvod pro získání statutu osoby se zdravotním postižením je upraveno od 1. ledna 2010 zákonem č.155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

2 Vymezení pojmů mentální postižení

Mentální postižení činí člověka v běžné populaci zvláštním a odlišným. Má vliv na vývoj a úroveň rozumových schopností, dotýká se emocí, komunikačních schopností, úrovně sociálních vztahů, ale také společenského a pracovního uplatnění. Označení „člověk s mentálním postižením“ v sobě zahrnuje nejen osoby s lehkým postižením, které potřebují jen lehkou formu podpory a jsou schopny fungovat velice samostatně,

ale i osoby s velmi těžkým postižením, které se neobejdou bez každodenní podpory a často i fyzické pomoci. Toto zobecnění může často vést ke vzniku nepřesností a nedorozumění.

2.1 Lidé s mentálním postižením.

Nejpočetnější skupinu mezi občany se zdravotním postižením tvoří lidé s mentálním postižením. Pojem mentální retardace vychází z latinských slov „mens“ (mysl, duše) a „retardare“ (opozdit, zpomalit): doslovný překlad by tedy zněl „opožďení (zpomalení) mysli“. Ve skutečnosti je mentální retardace podstatně složitější syndromatické postižení, které postihuje nejenom psychické (mentální) schopnosti, ale celou lidskou osobnost ve všech jejích složkách (Slowik, 2007).

V současné české psychopedické literatuře se můžeme setkat se dvěma pojmy, a to mentální retardace a jedinec s mentálním postižením. Tyto dva pojmy se využívají jako synonyma, samotný syndrom je nazýván mentální retardace (Černá et al. 2015).

Z řady důvodů je obtížné charakterizovat osoby s mentálním postižením jako specifickou skupinu populace. Lidé s mentálním postižením se od sebe navzájem odlišují svými osobnostními zvláštnostmi, které se významně podílejí na celkové charakteristice osobnosti. Zvláštnosti psychických procesů jsou důležitým prvkem jejich charakteristiky. Jedná se o zvláštnosti v oblasti vnímání, paměti, myšlení, emocionality a volných vlastností závisící do značné míry na hloubce a nerovnoměrnosti postižení, věku jedince i na podnětnosti prostředí, ve kterém jedinec žije (Černá et al. 2015).

2.2 Definice mentální retardace

Vágnerová (2012) definuje mentální retardaci jako souhrnné označení vrozeného defektu rozumových schopností. Postižení je definováno jako neschopnost dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70 % normy), přestože byl takový jedinec přijatelným způsobem výchovně stimulován. Nízká úroveň inteligence bývá spojená se snížením či změnou dalších schopností a odlišnostmi ve struktuře osobnosti. V populaci se vyskytují nejméně 3 % mentálně postižených lidí.

Podle Švarcové (2006) se za mentálně postižené považují takoví jedinci, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám adaptačního chování. Pipeková (1998) charakterizuje mentální retardaci jako stav s celkovým snížením intelektových schopností, které zahrnují schopnost myslet, učit se a schopnost přizpůsobovat se svému

okolí. Valenta (2012) vymezuje mentální retardaci jako vývojovou poruchu rozumových schopností projevující se především snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální i časně postnatální etiologií, která oslabuje adaptační schopnost jedince.

S uvedeným okruhem osob se v současné době setkáváme. Tak jako my, i oni mají své zájmy, starosti a povinnosti, na rozdíl od nás jsou však více závislé na podpoře druhých. Snahou společnosti je zlepšit kvalitu života všem osobám se zdravotním postižením a umožnit jim prožít plnohodnotný život (Vítková, M. 2006; Vitek J., Vítková, M. 2010).

2.3 Klasifikace mentální retardace

Vzhledem ke značné variabilitě příčin i symptomů mentálního postižení se jednoznačná klasifikační kritéria hledají velmi obtížně (Černá, et al. 2015). Vedle základního rozdělení na vrozenou mentální retardaci a demenci se v současné době používá 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, zpracovaná Světovou zdravotnickou organizací v Ženevě, která vstoupila v platnost od roku 1992 (Fischer, Škoda 2008). Klasifikačním kritériem pro úroveň mentální kapacity je zde naměřená hodnota inteligenčního kvocientu (IQ), je však zdůrazněno, že jde pouze o klasifikaci orientační, protože přesně stanovená kritéria pro posouzení mentální úrovně a jasné hranice oddělující jednotlivé klasifikační stupně prakticky neexistují (Slowik, 2007).

Rozdělení jednotlivých stupňů mentálního postižení podle Mezinárodní klasifikace nemocí, postižení a handicapů, MKN-10, WHO, 2006 (viz příloha č.1).

3 Kombinované postižení

S termínem kombinované postižení se setkáváme v případech sdružování několika postižení u téhož jedince. Tito jedinci představují nezanedbatelnou část populace s tendencí zvyšování výskytu, vyznačují se mimořádnou variabilitou příznaků a projevů. Osoby s tímto postižením tvoří nejkomplikovanější skupinu, jejíž teoretická i praktická hlediska jsou v oblasti speciální pedagogiky nejméně propracována. V současné době není kombinované postižení považováno za součet postižení, při kterých lze využít spojení metod a přístupů podle jednotlivých vad, ale je na něj nahlíženo jako na samostatnou oblast, která vyžaduje speciální výchovně vzdělávací potřeby, odborné

přístupy v komunikaci a systému zabezpečení po teoretické i obsahové složce (Ludíková, 2005).

3.1 Vymezení pojmu kombinované postižení

Pro kombinované postižení neexistuje v současné době jednotná terminologie. V odborné literatuře se setkáváme s několika pojmy – kombinované postižení, vícenásobné postižení, postižení více vadami (Ludíková, 2005). Monatová (1995) uvádí ve své publikaci pojem sdružené vady.

Vítková používá termín těžké postižení. Definuje ho jako „*komplex omezení člověka jako celku ve všech jeho prožitkových sférách a výrazových možnostech*“ (Vítková 2004, s. 325). Dále uvádí, že se postižení projevuje v oblasti emocionální, kognitivní, tělesné, sociální a komunikační. Zdůrazňuje, že se vždy jedná o postižení celistvosti člověka. Edelsberger (2007) označuje kombinované vady jako postižení, kdy je jedinec postižen současně dvěma nebo více vadami. Ludíková (2005) uvádí Sovákovo pojetí kombinovaného postižení, který ho vnímá jako složitý celek různých podmíněných psychosomatických a psychosociálních nedostatků a deformací, které se vzájemně ovlivňují a během vývoje jedince se kvalitativně mění. Vašek (2011) rozděluje osoby s kombinovaným postižením do následujících skupin:

- Mentální postižení v kombinaci s dalším postižením
- Slepo – hluchota
- Poruchy chování s kombinací s jiným postižením

3.2 Výskyt kombinovaného postižení

Nejpočetnější výskyt kombinovaných vad se váže na mentální postižení v kombinaci s dalším postižením (Vašek, 2011). Za nejtěžší skupinu považuje Vašek (2011) skupinu osob s hluchoslepotou. Relativně často se vyskytují kombinace mentálního postižení s tělesnými nebo smyslovými vadami, autismem, poruchami chování. Prakticky vždy se u osob s mentální retardací vyskytuje rovněž narušená komunikační schopnost.

Kombinace tělesného a mentálního postižení se nejčastěji vyskytuje u dětské mozkové obrny. Tuto kombinaci provází většinou i další poruchy, např. dysartrie – vada řeči. U 20 % případů dětské mozkové obrny se ale mentální handicap vůbec nevyskytuje (Slowik, 2007).

4 Dospělost a lidé s mentálním postižením

Počátek dospělosti není v naší společnosti jednoznačně vymezen nějakým specifickým mezníkem. Jediným definovatelným faktorem je dosažení právní dospělosti, ve chvíli dovršení věku 18-ti let, kdy se člověk stává formálně samostatný a zletilý.

Šiška (2005) uvádí důležité faktory, které k dosažení statusu dospělosti přispívají, nebo jí naopak brání: ukončení školní docházky, získání zaměstnání, odchod z domova rodičů, uzavření sňatku, založení rodiny, administrativní a právní faktory. Vágnerová (2000) považuje za nejvýznamnější psychické znaky dospělosti samostatnost, relativní svobodu vlastního rozhodování a chování, spojenou se zodpovědností ve vztahu k druhým lidem, se zodpovědností za svá rozhodnutí a činy. Pipeková (in Černá et.al 2015) řadí mezi atributy dospělosti zaměstnání, manželství, rodičovství a právní faktory, jako je například obdržení občanského průkazu nebo právo volit. Právě v těchto oblastech zažívají osoby s mentálním postižením značná omezení, která jsou dána mírou jejich postižení a také společností, ve které žijí.

Definovat dospělost u osob s mentálním postižením je problematické. Společnost často přirovnává osobu s mentálním postižením k mladšímu dítěti a jako k dítěti se k němu také často chová. Tento postoj podporuje skutečnost, že tito lidé byli v minulosti většinou zbaveni svých kompetencí (způsobivosti k právním úkonům, dnes omezení ve svéprávnosti) a nemohli tak rozhodovat o svém životě, k čemuž v menší míře dochází i dnes.

5 Význam práce pro osobu se zdravotním postižením

Zažít úspěch a s tím spojenou radost potřebuje snad každý člověk. Naše sebevědomí se zvyšuje tím, čím více věci v životě zvládneme. To nám zároveň dává odvalu zkoušet další nové situace. Lidé s postižením však mají mnohem méně šancí zažít úspěch, o to častěji zažívají neúspěch, svoji nedostatečnost a závislost na svém okolí (Sobek, 2010). Práce a pracovní uplatnění má pro osoby se zdravotním postižením velký význam. Není pro ně jen přirozenou potřebou, ale výrazně zvyšuje jejich sociální sebevědomí, pocit lidské plnohodnotnosti a pomáhá jim také zajišťovat samostatnost a nezávislost (Slowik, 2007). Jak uvádí Sobek (2010), růst samostatnosti má pozitivní vliv na prožívání kvality života, naopak pocit závislosti vede k pocitům nespokojenosti. Podle Šišky (2005) poskytuje práce pro člověka s postižením ekonomickou nezávislost

a vyšší životní standard, pozitivně ovlivňuje sebeurčení člověka o status "být zaměstnán", ovlivňuje postoje společnosti k lidem s postižením obecně. Velkým posunem je, že člověk s mentálním postižením je vnímán jako dospělá osoba, občan s veškerými právy a povinnostmi. Novosad (2009) uvádí, že práce má pro člověka přínos v několika rovinách:

- existenční a materiální (odměna, mzda, uspokojování osobních potřeb)
- rozvojové a tvořivé (rozvoj tělesných a duševních schopností)
- kooperační a socializační (spolupráce s druhými, kooperace)
- estetické a kulturní (umělecká tvorba)
- relaxační (odvedení od psychického napětí a jednostranné zátěže)

Prostřednictvím zaměstnávání lidí se zdravotním postižením v integrovaném prostředí se zvyšují vyhlídky na jejich přijetí ve společnosti. Pracovní místo v integrovaném prostředí je prostředkem pro vytváření a rozvíjení sociálních interakcí, je jedním ze způsobů, kterým většina lidí pokračuje v učení a rozvíjení kompetencí. Sobek (2010) spatřuje velký význam práce v běžném prostředí, v umožnění lidem s postižením zastávat hodnotné sociální role. Mohou být např. kolegou z práce.

Přestože je práce základním lidským právem, nemají vždy všichni lidé stejnou šanci nalézt vhodné pracovní uplatnění. Například pracovní uplatnění lidí s mentálním postižením je možné jen pokud budou vykonávat práci, která odpovídá úrovni jejich myšlení, pozornosti, koncentraci, nevyžaduje rychlé reakce a častou změnu pracovních operací. Tito lidé se nejlépe uplatní v klidném prostředí, kde se nestřídá velké množství neznámých lidí. (Vágnerová 2002 in Friedmann et al, 2011).

6 Ucelená rehabilitace a její složka pracovní rehabilitace

Pojem rehabilitace byl zaveden v 19.stol a původně znamenal léčebné postupy vedoucí k návratu do stavu funkčnosti (latinsky *habilitas*, popř.*habilitis* = schopný, způsobilý). Byl navržen i český k tomu odpovídající výraz *návratná péče*, který dobře vystihuje podstatu rehabilitace, ale v praxi se neujal. (Votava et al.2005). V současné době není rehabilitace chápána výhradně jako zdravotnická aktivita ve smyslu fyzioterapie, ale jako multidisciplinární dynamický proces, který výrazně zasahuje do oblasti pedagogiky, speciální pedagogiky, psychologie, sociální práce i právních oborů. Podle Pipekové a Vítkové (2014) je rehabilitace plynulé koordinované úsilí o optimální integraci do života při využití všech dostupných léčebných, sociálních a pracovních

prostředků. Jesenský (in Jankovský 2006) používá pro ucelenou rehabilitaci termínu komprehenzivní a člení ji podle zaměření při plnění úkolů, podle jednotlivých institucí a prostředků, které jsou při ní aplikovány, na čtyři hlavní složky – rehabilitaci léčebnou, sociální, pedagogickou a pracovní. Všechny tyto složky nefungují samostatně, ale vzájemně se doplňují a prolínají. Pro účely této práce se v následujících kapitolách budu blíže zabývat rehabilitací pracovní.

6.1 Pracovní rehabilitace v České republice

Přibližně každý desátý člověk v naší zemi žije se statutem osoby se zdravotním postižením, či se zdravotním stavem, který ho staví do nepříznivé sociální situace. Česká republika patří mezi státy, které si uvědomují odpovědnost za odstraňování bariér občanům se zdravotním postižením. Do současné doby bylo postupně vypracováno a schváleno pět Národních plánů pro podporu zdravotně postižených občanů.

Cílem vládní strategie definované Národním plánem podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2015-2020 je podpora integrace osob se zdravotním handicapem. Česká republika ratifikovala (2009) Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením vydanou OSN v roce 2006 a zavázala se tak, že bude podporovat pracovní a profesní rehabilitaci osob se zdravotním postižením a rovněž programy zaměřené na udržení pracovního místa a návrat do zaměstnání. (Džambasov, P., Rücker, P., 2016).

6.2 Pracovní rehabilitace podle zákona o zaměstnanosti

Zákon o zaměstnanosti č.435/ 2004 Sb., v platném znění, přiznává osobám se zdravotním postižením právo na pracovní rehabilitaci (§ 69 - § 74).

Pracovní rehabilitace je souvislá činnost, zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečuje krajská pobočka úřadu práce místně příslušná podle bydliště osoby se zdravotním postižením. Cílem pracovní rehabilitace je usnadnění vstupu osob se zdravotním postižením na otevřený trh práce a udržení vhodného zaměstnání u osob, jejichž zdravotní stav se v průběhu nemoci změnil natolik, že nejsou schopni vykonávat svoji dosavadní profesi. Úřad práce v součinnosti s osobou se zdravotním postižením sestaví individuální plán pracovní rehabilitace s ohledem na zdravotní stav žadatele, jeho schopnost vykonávat soustavné zaměstnání, nebo jinou výdělečnou činnost, kvalifikaci a s ohledem na situaci na trhu práce (Pracovní rehabilitace..., 2016).

6.3 Formy pracovní rehabilitace

Pracovní rehabilitace zahrnuje zejména poradenskou činnost zaměřenou na volbu povolání, teoretickou a praktickou přípravu pro zaměstnání, zprostředkování, udržení a změnu zaměstnání, vytváření vhodných podmínek pro výkon zaměstnání a specializované rekvalifikační kurzy. Příprava na budoucí povolání je cílená činnost směřující k zapracování osoby se zdravotním postižením na vhodné pracovní místo a k získání znalostí, dovedností a návyků nutných pro výkon zvoleného zaměstnání. Probíhá na pracovištích zaměstnavatele, na chráněných pracovních místech fyzické nebo právnické osoby a ve vzdělávacích zařízeních. Tato příprava trvá nejdéle 24 měsíců. Podle Votavy (2005) není pracovní rehabilitace pouze pracovní příprava (získávání vědomostí, dovedností a návyků, tedy kvalifikace), ale mnohem širší proces, který zahrnuje soustavnou péči věnovanou lidem se zdravotním postižením, aby se mohli uplatnit v pracovní činnosti. Pracovní integrace je pro tyto osoby velmi důležitá, protože práce patří mezi základní potřeby člověka, a pokud není tato potřeba uspokojena, dochází k frustraci nebo psychickým potížím. Smyslem pracovní rehabilitace je těmto obtížím předcházet.

6.4 Zaměstnávání osob s mentálním postižením

Úspěšné zapojení mentálně postižených osob na trh práce závisí na pečlivém výběru práce, dobré přípravě na tuto práci a průběžné podpoře těchto osob. Pracovní zařazení na volném trhu práce může způsobit jedinci velkou psychickou zátěž, izolaci od ostatních zaměstnanců, proto není vhodné pro každou osobu s mentálním postižením. V těchto případech je vhodnější zaměstnat tyto osoby na chráněných pracovištích (Selikowitz, Tomková 2005 in Friedmann et al, 2011).

Ideální cesta k zapojení mentálně postiženého člověka do pracovní činnosti má podle Šestáka (2007) několik stupňů, které by měly být mezi sebou vzájemně propojeny a umožnit mentálně postiženému krátkodobě, nebo dlouhodobě setrvat v některém ze stupňů tohoto systému, podle individuálních schopností kterýkoliv stupeň vynechat, nebo při neúspěchu se do něj opětovně vrátit.

System pracovního začlenění osob s mentálním postižením:

- sociální služba – centrum denních služeb, sociální rehabilitace, sociálně terapeutické dílny

- pracovní rehabilitace – příprava na pracovní uplatnění, specializované rekvalifikační kurzy
- chráněná pracovní dílna – získání a upevňování pracovních návyků a dovedností v chráněném prostředí.
- podporované zaměstnávání – s možností podpory asistenta
- volný trh práce – zaměstnání u běžného zaměstnavatele

Důležitým předpokladem pro úspěšnou realizaci pracovní rehabilitace je postoj společnosti k této problematice, dostatečný počet subjektů poskytující tuto možnost, finanční a legislativní podpora cílených programů. Velkou roli hraje také správný výběr vhodného nástroje pracovní rehabilitace, podle konkrétní potřeby jedince (Šesták,2007).

Zkušenosti se zaměstnáváním osob s mentálním postižením dokazují, že tito lidé mohou být úspěšní ve vykonávání nejrůznějších forem jednoduchých prací, ale mnohdy zvládají vykonávat i náročnější pracovní operace. Pracovní úkony musí být maximálně zjednodušeny a rozpracovány do jednotlivých kroků, práce mnohdy probíhá pod dohledem vedoucího pracovníka, využívá se také služeb pracovního asistenta.

Největší význam pro mentálně postižené mají ty aktivity, které je přibližují k intaktní společnosti (Friedmann et al, 2011). Časopis *Behinderung* (2017) uvádí, že lidé se zdravotním postižením často přinášejí do pracovního kolektivu nové způsoby myšlení, jednání a díky spolupráci a kompromisu s ostatními zaměstnanci podporují sociální dovednosti všech zúčastněných. Pracují spolehlivě a zaměstnavateli vykazují nadprůměrnou loajalitu.

6.4.1 Možnosti pracovního uplatnění osob s mentálním postižením v ČR

Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí řadu pracovních míst, které jsou vhodné pro osoby s mentálním postižením. Jedná se především o pomocné činnosti. Osoby s lehkým mentálním postižením se mohou dobře uplatnit např. v nožířství, v kovářství, zámečnictví nebo při montážních pracích. Jejich pracovní náplní bývá manipulace s různým materiálem, jednoduchá údržba a seřizování strojů, kontrola jakosti výrobků.

Velmi početná skupina osob s mentálním postižením je zaměstnána v potravinářském průmyslu. Jedná se o jednoduché pracovní činnosti spojené s ruční výrobou. V textilnictví najdou osoby s lehkým mentálním postižením uplatnění při kloboučnických, pletařských a tkalcovských pracích, při přípravě materiálu, dále mohou šít oděvy a prádlo, kompletovat výrobky.

V dřevozpracujícím průmyslu jde především o čalounické, truhlářské, kartáčnické a košíkářské práce. Rovněž mohou pracovat při údržbě majetku obcí a měst, v zemědělství a lesnictví. Dále mohou vykonávat práce spojené s chovem dobytka (Skřehot, et al., 2009).

7 Nástroje a prostředky pracovní rehabilitace

7.1. Nástroje a prostředky pracovní rehabilitace v oblasti sociálních služeb

Sociální služby a sociální práce v nich jsou jedním z důležitých nástrojů realizace sociální politiky, které zajišťují potřebnou podporu, pomoc a ochranu lidem při nepříznivé sociální situaci (Matoušek, 2012). Právě podpora, pomoc a ochrana má velký význam pro osoby se zdravotním postižením. Přispívá k jejich sociálnímu začleňování do společnosti a pomáhá tak těmto osobám zvyšovat kvalitu a životní úroveň (Lečbych, 2008, Valenta et al 2012).

Sociální službu poskytuje právnická nebo fyzická osoba, která má podle zákona o sociálních službách č.108/2006 Sb. registraci. Na základě smluvního vztahu pak poskytuje uživateli sociální službu za účelem zajištění potřebné pomoci. Zřizovateli a poskytovateli sociálních služeb může být Ministerstvo práce a sociálních věcí, kraj, obec. Mezi další sociální subjekty, které vedle státu nejčastěji usilují o pomoc občanům, patří tzv. neziskové organizace. Jsou to občanská sdružení, nadace, obecně prospěšné společnosti, církevní právnické osoby. U nadací je nutno podotknout, že nemohou sociální služby poskytovat, ale pouze je financovat. Tyto nestátní organizace realizují sociální programy, aniž sledují zisk jako hlavní cíl svého snažení (Matoušek et al., 2012). Prostředky pracovní rehabilitace jsou realizovány v ambulantních i pobytových sociálních službách. Ambulantní služby jsou poskytované v zařízení, kam klient dochází, např. denní stacionář, centra denních služeb, sociálně terapeutické dílny. Pobytovými službami se rozumí služby spojené s ubytováním v zařízení sociálních služeb, jako jsou např. týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením či chráněné bydlení.

7.1.1 Ergoterapeutické činnosti

V zařízeních ambulantních i pobytových služeb (denní a týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, denní centra) můžeme najít nástroje pracovní rehabilitace v podobě ergoterapeutických činností. Někdy dochází k záměně prvků pracovní rehabilitace s prvky pracovní terapie, tedy ergoterapie. Je v nich však zásadní rozdíl. Ergoterapie je léčebná metoda, která využívá smysluplné činnosti a zaměstnávání k tomu, aby byl člověk v rámci svých funkčních schopností a možností co nejvíce soběstačný. Tyto činnosti jsou vybírány individuálně podle schopností, vzdělání, zálib a zkušeností klienta. Cílem ergoterapie je návrat člověka se zdravotním postižením do optimální kvality života. Pracovní rehabilitace obsahuje pracovní přípravu a další prvky umožňující zapojení zdravotně postiženého do pracovního procesu (Svěcená, Švestková in Pfeiffer, 2014). Podle Slowika (2007) ergoterapii řadíme mezi speciální terapeutický přístup, při kterém se využívá pracovních činností, a to dle možností a schopností klientů.

Ergoterapeutické činnosti mohou mít různé zaměření, například řemeslné, výtvarné, nebo úklidové práce. Tato služba nabízí klientům možnosti psychomotorického a sociálního rozvoje. Slowik (2007) uvádí, že nejde jen o činnostní terapeutické aktivity, ale o pracovní seberealizaci některých těžce handicapovaných osob, pro které je zatím jiné pracovní uplatnění nedostupné.

7.1.2 Sociálně terapeutické dílny

Za pracovně rehabilitační sociální službu lze považovat sociálně terapeutické dílny. § 67 zákona č.108/2006 Sb. o sociálních službách, vymezuje sociálně terapeutické dílny jako ambulantní sociální služby poskytované osobám se sníženou soběstačností z důvodu zdravotního postižení, které nejsou z tohoto důvodu umístitelné na otevřeném ani chráněném trhu práce. Jejich účelem je dlouhodobá a pravidelná podpora zdokonalování pracovních návyků a dovedností prostřednictvím pracovní terapie. Služba obsahuje činnosti, jako je pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, nácvik dovedností pro zvládání péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění a podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků a dovedností. Pracovní zaměření sociálně terapeutických dílen je různé – práce s keramikou, přírodními materiály, textilem apod. Tato služba může předcházet

budoucímu možnému uplatnění jedince s handicapem na chráněném nebo otevřeném trhu práce (Slowik, 2007, Šesták in Pfeiffer at al., 2014).

7.2 Nástroje na pomezí

7.2.1. Tranzitní program

Tranzitní programy zpravidla poskytují nestátní neziskové organizace, které tuto službu zahrnují pod sociální rehabilitaci. Jsou to občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, církevní právnické osoby, které většinou poskytují zároveň i další služby pro osoby se zdravotním postižením, např. podporované zaměstnávání, asistenci, podporu při zvyšování samostatnosti, případně podporu v oblasti bydlení. Tranzitní program přináší pomoc a podporu žákům speciálních škol v jejich přechodu ze školy do běžného života v oblastech zaměstnání, trávení volného času, soběstačnosti v běžných denních činnostech, bydlení, osobního rozvoje a mezilidských vztahů (Šesták, in Pfeiffer 2014). Matoušek (2005, in Friedmann 2011) definuje tranzitní program jako komplex služeb, který usnadňuje mladému člověku s postižením přechod ze školy na otevřený trh práce prostřednictvím individuálních praxí na běžných pracovištích. Klienti si tak mohou v době, kdy mají ještě zázemí ve škole, vyzkoušet práci v běžné firmě a získávat tak pracovní dovednosti a návyky. Tranzitní program je zaměřen na studenty, u kterých se předpokládá, že budou po ukončení studia potřebovat individuální podporu při hledání a udržení vhodného pracovního místa na trhu práce (Šesták, in Pfeiffer 2014). Jak uvádí Foley (2012), prováděné studie ve Velké Británii ukázaly, že následkem využívání tranzitního programu narůstají možnosti zaměstnávání lidí s mentálním postižením.

V průběhu tranzitního programu student spolupracuje s konzultantem, který s ním vypracovává individuální plán a hledá pro něj vhodnou praxi v oboru, který ho zajímá. Na vybraném pracovišti si pak může pod vedením pracovního asistenta vyzkoušet a naučit se určité pracovní návyky a dovednosti. Ve chvíli, kdy student končí školu, může pokračovat ve spolupráci se sdružením a vybrat si z nabízených služeb pro absolventy (Platná legislativa pro OZP, 2011).

Cílem tranzitního programu je:

- naučit žáky, co obnáší být zaměstnán (pravidelná docházka, doprava do práce, komunikace na pracovišti)
- zajistit žákovi pracovní zkušenosti na běžném pracovišti

- v rámci otevřeného trhu práce zajistit takové pracovní příležitosti, které odpovídají schopnostem jednotlivých žáků (Šiška, 2005. in Friedmann 2011).

V současné době se realizaci tranzitního programu věnují např. tyto organizace:

Organizace Asistence o.p.s. je poskytovatelem sociálních služeb pro více než 250 lidí s tělesným a kombinovaným postižením v Praze. Poskytuje službu osobní asistence a v rámci registrované sociální rehabilitace poskytuje Tranzitní program. Svým klientům nabízí dále programy dobrovolnictví, podporované zaměstnávání, ergoterapeutické služby a psychologické poradenství (Tranzitní program, 2017).

Obecně prospěšná společnost Rytmus – od klienta k občanovi. Cílovou skupinou jsou osoby se zdravotním postižením, převážně mentálním. Společnost podporuje jejich aktivní začlenění do běžného života. Nabízí programy podporovaného zaměstnávání, tranzitní program, osobní asistenci a podporu samostatného bydlení (Rytmus o.p.s.,2017).

7.2.2 Podporované zaměstnávání

V současné době se velmi rozvíjí různé formy podpory lidí s handicapem v oblasti pracovního uplatnění a udržení pracovního místa na otevřeném trhu práce. Zcela nové možnosti přináší služba podporované zaměstnávání. Základy modelu podporovaného zaměstnávání položil americký psycholog Mark Gold. V 80. a 90. letech si tato forma zaměstnávání handicapovaných získala oblibu i v západní Evropě. Do České republiky se dostává v 90. letech. Jako první začalo služby podporovaného zaměstnávání poskytovat v roce 1995 v Praze občanské sdružení Rytmus. Tyto služby byly realizovány pro osoby s mentálním postižením (Pipeková in Friedmann 2011).

Hlavním cílem podporovaného zaměstnávání je umožnit zdravotně postiženým osobám získat a udržet si vhodné zaměstnání na volném trhu práce, které odpovídá jejich zájmům, individuálním potřebám, schopnostem, nadání i stávajícím osobním možnostem. Na základě těchto možností se hledá pracovní místo. K zacvičení, tedy získání rekvalifikace (potřebných dovedností), dochází až po nástupu na pracovní místo. U ostatních tradičních služeb v oblasti zaměstnanosti je tomu naopak. Podporované zaměstnávání zahrnuje i další související podpůrné služby, např. pracovní asistence (asistent pomáhá klientovi překonat počáteční potíže na pracovišti) nebo job coaching (skupinová práce s lidmi, nácvik modelových situací), zastupování a pomoc při jednání

s úřady, poradenství, individuální konzultace, doprovázení apod. Je poskytována právě taková míra podpůrných aktivit, která je aktuálně nezbytná k dosažení stanoveného cíle. Podpora je poskytována prostřednictvím odborně vyškoleného pracovního týmu, který pokrývá potřeby cílové skupiny. Klient má tak vytvořeny ideální podmínky pro úspěšné zapracování na pracovišti, zvládnutí pracovního vztahu a dlouhodobé udržení zaměstnání (Pipeková, 2011, Šesták, 2014, Harčaríková, 2015, www.unie-pz.cz).

Pipeková (2011) uvádí tyto hlavní znaky podporovaného zaměstnávání:

- pracovní místo na volném trhu práce
- konkurence schopná práce
- práce za spravedlivou mzdu
- individuální přizpůsobení podpory
- aktivní přístup uživatele nabízené služby
- trénink pracovníka přímo na pracovišti
- zaměstnavatel je druhý uživatel služby

Podporované zaměstnávání není prozatím legislativně definováno. Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách podporované zaměstnávání nezahrnuje do seznamu sociálních služeb. Agentury pro podporované zaměstnání tuto službu zpravidla poskytují pod sociální rehabilitací, kterou mají zaregistrovanou v Registru poskytovatelů sociálních služeb. Služba podporované zaměstnávání bývá financována na základě grantů udílených nevládním organizacím. Jde o prostředky z Evropského sociálního fondu, dotace MPSV na poskytování sociálních služeb, granty krajských a obecních úřadů, z nejrůznějších nadací.

Podporované zaměstnávání poskytují například tyto organizace:

Agapo, o.p.s. – posláním společnosti je podporovat pracovní uplatnění lidí se zdravotním nebo sociálním znevýhodněním v Brně a okolí, a tím přispívat ke zvýšení kvality jejich života (Obecně prospěšná společnost, 2010).

Agentura Osmý den o.p.s. – tato organizace má dvě pobočky, jednu v Ústí nad Labem, druhou v Děčíně. Cílovou skupinou jsou osoby s mentálním, duševním a kombinovaným postižením. Služba sociální rehabilitace – podporované zaměstnávání, se soustřeďuje na trénink základních pracovních dovedností a poté za pomoci osobního asistenta zařazuje klienty do pracovního procesu. Rovněž

organizace poskytuje program samostatného bydlení, zde se jedná o nácvik dovedností pro vedení své domácnosti (O agentuře osmý den, 2018).

Mesada, o.p.s. – je občanské sdružení působící v Jihočeském kraji, má tři pobočky, které jsou umístěny v Písku, Jindřichové Hradci a Vimperku. Cílovou skupinou jsou dospělé osoby se zdravotním postižením a chronickým onemocněním. Organizace má registrované služby – sociální rehabilitace, osobní asistence a sociálně aktivizační služby pro seniory a zdravotně postižené (O nás, 2016).

7.3 Nástroje politiky zaměstnanosti

7.3.1 Chráněné pracovní místo

Chráněné pracovní místo – dle § 75 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, je pracovní místo vymezené nebo zřízené zaměstnavatelem pro osobu se zdravotním postižením na základě písemné dohody s úřadem práce.

Zaměstnavatel musí chráněné pracovní místo udržet po dobu 3 let. Zaměstnavateli je úřadem práce poskytována na zřízení tohoto místa finanční podpora. Pracovní místo se taktéž může stát chráněným pracovním místem pro osobu se ZP, pokud je vymezeno dohodou mezi ÚP a zaměstnavatelem. Dohoda se uzavírá na dobu 3 let. Pokud se rozhodne osoba se zdravotním postižením vykonávat samostatně výdělečnou činnost, může s ní ÚP uzavřít dohodu o zřízení chráněného pracovního místa (Chráněné pracovní místo, 2018).

7.3.2 Zaměstnavatel zaměstnávající více než 50 % osob se ZP

Novela zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů, od 1. 1. 2018 zavádí pojem chráněný trh práce. Uvádí, že se jedná pouze o takové zaměstnavatele, kteří zaměstnávají více než 50 % osob se zdravotním postižením z celkového počtu svých zaměstnanců, a se kterými Úřad práce ČR uzavřel písemnou dohodu o jejich uznání za zaměstnavatele na chráněném trhu práce. Pokud tyto subjekty splňují určité podmínky dané zákonem o zaměstnanosti, mohou čerpat finanční příspěvky na výdaje vynaložené v souvislosti se zaměstnáváním osob se zdravotním postižením od ÚP.

Do 31. 12. 2017 zákon o zaměstnanosti nerozlišoval chráněný trh práce od volného trhu práce a příspěvek na zřízení chráněného pracovního místa nebo příspěvek na částečnou úhradu provozních nákladů chráněného pracovního místa mohl být poskytován také zaměstnavatelům, kteří nezaměstnávali více než 50 % osob se zdravotním postižením z celkového počtu svých zaměstnanců. Pojem chráněné pracovní místo byl tedy používán také pro oblast volného trhu práce (Změny v systému podpory zaměstnávání OZP,...2018).

7.3.3 Sociální firma

Sociální podnikání začíná být v České republice stále více známým pojmem, do jeho podpory se zapojuje řada subjektů a nejvíce Evropská unie. Sociální firmy vznikají za účelem poskytovat příležitosti smyslného uplatnění a seberealizaci pro zdravotně postižené osoby nebo pro osoby s jiným sociálním znevýhodněním, a tak prospívá společnosti. Největší procento sociálních podniků je zakládáno podnikateli – jednotlivci nebo skupinami, jejichž podnikatelskou motivací je uspokojování společenských potřeb.

Sociální firmy působí ve všech sférách hospodářství a na rozdíl od běžných podniků, založených na maximálním zisku, důsledně dodržují etické principy podnikání včetně principu rovných příležitostí (Sociální podnikání, 2011).

Jako příklady sociálních firem uvádím tyto organizace:

Chrpa - sociální firma Slezské diakonie – tato společnost vyrábí dárkové, reklamní předměty a bytové doplňky. Své výrobky prodává v prodejnách v Krnově a Ostravě, rovněž nabízí internetový prodej (O nás, 2017).

Duhová prádelna – profesionální prádelna, sídlící ve dvou provozovnách v Praze, poskytuje služby – praní, mandlování a žehlení košil. Duhová prádelna zaměstnává v současné době 9 zaměstnanců se zdravotním postižením (Duhová prádelna, 2017).

8 Cíl práce a formulace výzkumných otázek

Cílem praktické části bakalářské práce je analýza nabídky prostředků pracovní rehabilitace ve vybraných zařízeních registrovaných poskytovatelů sociálních služeb na území bývalého okresu Strakonice, jejichž cílovou skupinou jsou dospělé osoby s mentálním nebo kombinovaným postižením.

Jako dílčí cíle práce jsem si stanovila zjistit:

- Jaká je možnost prostupnosti osob s mentálním a kombinovaným postižením z ambulantních nebo pobytových služeb na chráněný, či otevřený trh práce.
- Zjistit, jaká je míra spokojenosti osob s mentálním nebo kombinovaným postižením s nabízenými aktivitami poskytovatelů služeb a jejich představa pracovní seberealizace.

V souladu se stanovenými cíli jsem zvolila výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka:

- Jaké prostředky pracovní rehabilitace využívají jednotlivá zařízení sociálních služeb ve Strakonickém okrese při pracovním začlenění osob s mentálním nebo kombinovaným postižením?

Dílčí výzkumné otázky:

- Jaké jsou možnosti prostupnosti osob s mentálním nebo kombinovaným postižením z ambulantních a pobytových služeb na chráněný, či otevřený trh práce?
- Jak vnímají osoby s mentálním nebo kombinovaným postižením nabízené možnosti pracovního začlenění a jaká je jejich představa pracovní seberealizace?

8.1 Operacionalizace pojmů

Prostředky pracovní rehabilitace – jsou takové prostředky, které využívá pracovní rehabilitace k začlenění jedinců se zdravotním postižením do aktivního života. Patří sem ergoterapeutické činnosti, STD, tranzitní programy, podporované zaměstnávání, chráněná pracovní místa, zaměstnavatel zaměstnávající více než 50 % osob se ZP.

Sociální služby – soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Poskytování sociálních služeb v České republice je vymezeno zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.

Osoby s mentálním nebo kombinovaným postižením – jsou osoby s vrozeným defektem rozumových schopností, které nejsou schopny dosáhnout odpovídajícího stupně intelektového vývoje (méně než 70 % normy), přestože byly přijatelným způsobem výchovně stimulovány (Vágnerová, 2012). Postižení se může vyskytnout současně s jinými somatickými nebo duševními poruchami.

Chráněný trh práce – společnosti, které zaměstnávají více než 50 % osob se zdravotním postižením. Mohou to být OSVČ, občanská sdružení, výrobní družstva, obecně prospěšné společnosti, sociální firmy ad.

Otevřený trh práce – pracoviště, kde většina pracovníků zaměstnavatele není znevýhodněna a nepotřebuje tedy zvláštní pomoc. Každý zaměstnavatel má povinnost zaměstnávat osoby se zdravotním postižením, a to ve výši 4 % z přepočteného počtu zaměstnanců firmy (zákon o zaměstnanosti č.435/2004 Sb. ve znění pozdějších předpisů).

9 Metodika výzkumu

K dosažení výše uvedených cílů bakalářské práce byla použita metoda kvalitativního výzkumu. Kvalitativní výzkum zkoumá jevy do hloubky. Výzkumník získává velké množství informací o relativně malém počtu jedinců, ve kterých následně hledá vzájemné vztahy a souvislosti. Nevýhodou však je, že závěry kvalitativního výzkumu je obtížné, mnohdy až nemožné zobecnit na širší vzorek (Hendl, 2005).

Při realizaci výzkumu byla nejprve využita sekundární data získaná převážně z internetových zdrojů (MŠMT, MPSV, Registr poskytovatelů služeb). Z uvedených portálů byl získán přehled poskytovatelů sociálních služeb a následně provedena analýza zařízení. Sběr primárních dat probíhal metodu dotazování, technikou polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami s klíčovými pracovníky a klienty vybraných zařízení.

Výzkumné šetření bylo realizováno v souladu s etickými pravidly a zákonem č. 101/2000 Sb. ve znění pozdějších předpisů na ochranu osobních údajů.

9.1 Rozhovor

Rozhovor je společně s pozorováním nejdůležitější technikou sběru primárních dat v kvalitativním výzkumu. U rozhovoru výzkumník sleduje nejenom obsah sdělení (fakta o určitém jevu), nýbrž i respondentovy názory a postoje týkající se zkoumaného jevu.

Jak uvádí Hendl (2016), vedení kvalitativního rozhovoru je uměním i vědou zároveň a klade značné nároky na osobu tazatele. Ten by měl být vysoce citlivý, empatický, disciplinovaný a měl by se umět koncentrovat.

Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek (Švaříček, Šedřová, 2014). Podle Chrástky (2007) jde o metodu shromažďování

dat, která spočívá v bezprostřední verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta.

Pro dosažení cílů výzkumného šetření byla vytvořena dvě rozhovorová schémata. Pro klíčové pracovníky, které je zaměřeno na získání stručných informací o zařízení, analýzu prostředků pracovní rehabilitace a možnost pracovního uplatnění klientů mimo zařízení a pro uživatele služeb, které se zaměřuje na jejich míru spokojenosti s nabízenými pracovními aktivitami jednotlivých zařízení a vlastní představu pracovního uplatnění.

9.1.1 Rozhovory s uživateli služeb

Rozhovory probíhaly v přirozeném prostředí respondentů, v prostorách organizace, kde byl výzkum prováděn. Před rozhovorem bylo nabídnuto respondentům oboustranné tykání, s čímž souhlasili. Informanti byli individuálně seznámeni s tématem výzkumu. Přibližná délka rozhovoru byla 30 až 45 minut.

Respondenti odpovídali na předem připravené otázky, které byly přizpůsobeny jejich schopnostem. Podle vývoje rozhovoru bylo operativně měněno jejich pořadí, byly pokládány doplňující otázky, které přispívaly k správnému pochopení. Při formulacích bylo dbáno na jejich jednoduchost a srozumitelnost. Pro ověření, zda klient otázce správně porozuměl, byly otázky kladeny více způsoby, s následným dotazem, zda byla odpověď pochopena správně. Rozhovor byl nahrán na diktafon, následně písemně zaznamenán (příloha č.1). Odpovědi respondentů jsou ponechány v původní podobě.

9.2 Etická pravidla výzkumu

V rámci každého výzkumu je nezbytné dodržovat etická pravidla a základní principy, které zajišťují ochranu soukromí účastníků výzkumu. Zachování soukromí je důležitým požadavkem výzkumu, protože někteří respondenti vyjadřují určitou míru nedůvěry, která vychází z předpokladu, že jejich odpovědi budou zveřejněny (Hendl, 2016). Švaříček a Šed'ová (2014) uvádí tyto etické principy:

Důvěrnost – nebudou zveřejněna žádná data, která by umožnila čtenáři identifikovat účastníky výzkumu.

Informovaný souhlas – kromě principu důvěrnosti je třeba získat souhlas od účastníků výzkumu. Souhlas k účasti na výzkumu může mít buď ústní, nebo písemnou podobu. V případě ústního souhlasu je vhodné si jej nahrát na diktafon spolu s krátkou charakteristikou samotného výzkumu a ujištěním o důvěrnosti získaných dat. Účast na

výzkumu je dobrovolná, účastník má právo kdykoli od výzkumu odstoupit (Miovský, 2006).

Od všech účastníků byl získán písemný souhlas s výzkumem (příloha č.2), účastníkům byly poskytnuty veškeré informace o způsobu provedení výzkumu.

Zpřístupnění práce účastníkům výzkumu – o této zásadě se vedou velké debaty, které souvisejí s rizikem nepochopení výzkumné zprávy (Švaříček, Šedová, 2014). Pokud mají ti, kteří byli do výzkumu zařazeni, zájem o výsledky realizovaného výzkumu, považuje Pelikán (2011) za užitečné jim tyto výsledky vhodnou formou sdělit. Sdělení by mělo být obecnějšího charakteru, konstatující obecné závěry výzkumu.

Účastníci výzkumného šetření byli seznámeni s obecnými výsledky realizovaného výzkumu.

9.3 Metody zpracování kvalitativních dat a jejich analýza

Rozhovory s respondenty byly zaznamenány na diktafon. Před započítím rozhovoru vždy respondenti vyslovili ústní souhlas s nahráváním. Zvukový záznam byl převeden do textové formy. Tento důležitý krok nazýváme transkripcí (Miovský, 2006). Pro praktické provádění transkripce jsem zvolila postup, kdy je otázka výzkumníka vždy psaná tučně, odpověď respondenta psaná kurzívou.

Pro další práci s textem jsem zvolila metodu vytváření trsů. Jedná se o metodu, která slouží obvykle k seskupování výroků do skupin podle určité podobnosti. Tímto procesem vznikají obecnější kategorie, tzv. trsy, s určitými opakujícími se znaky (Miovský, 2006). Společným znakem takového trsu může být například tematický překryv, tj. když vyhledáváme ve výrocích osob všechny takové pasáže, které se týkají jednoho úzce ohraničeného tématu.

10 Výzkumný soubor

Výběr výzkumného souboru byl podřízen cílům výzkumu. Byla použita metoda stratifikovaného výběru. Účastníci výzkumu byli vyhledáváni podle určitého kritéria. Na základě předem takto stanoveného kritéria výzkumník vyhledává pouze ty účastníky, kteří toto kritérium nebo soubor kritérií splňují a jsou ochotni zapojit se do výzkumu (Miovský, 2006).

Výzkumný soubor byl rozdělen na výzkumné vzorky:

- Výzkumné prostředí – bylo osloveno pět zařízení ve strakonickém regionu poskytující sociální služby, jejichž cílovou skupinou jsou osoby s mentálním nebo kombinovaným postižením. Z celkového počtu pěti oslovených zařízení čtyři účast na výzkumném šetření přijala a jedno odmítlo.
- Klíčové osoby – klíčové osoby jsou lidé, kteří se pohybují ve zkoumané realitě a jejichž pohled může výzkumníkovi mnohé objasnit (Švaříček, Šed'ová, 2014).
- Uživatelé sociálních služeb – respondenti z řad klientů těchto zařízení, kteří byli vybráni na základě doporučení klíčových pracovníků, přičemž byla stanovena věková hranice dovršení 18 ti let, schopnost komunikace a nejméně dva roky užívání sociální služby v daném zařízení.

10.1 Charakteristika výzkumného prostředí

10.1.1 Poskytovatel sociálních služeb č.1

Denní stacionář pro mentálně postižené děti, mládež a dospělé ve Strakonících. Tuto ambulantní sociální službu poskytuje Městský úřad sociálních služeb Strakonice. Služba je dostupná pro uživatele ze Strakonice a přilehlého okolí.

Objekt Denního stacionáře je rozmístěn ve dvou budovách pavilonového typu s vlastní zahradou, nedaleko centra města, v sousedství zimního a plaveckého stadionu. Tato budova se stále upravuje a modernizuje, aby odpovídala provozním účelům tohoto zařízení.

Kapacita zařízení je 30 míst. Cílovou skupinou jsou osoby s mentálním nebo kombinovaným postižením od 7 let do 64 let věku. Sociální služba je poskytována každodenně od 5.30 do 16.00 hodin.

Prostřednictvím služby je zajištěn vhodný aktivizační program pro uživatele, který směřuje k vysoké míře jejich soběstačnosti a samostatnosti. Trvalým záměrem je vytváření aktivit vedoucích ke zprostředkování kontaktů se společenským prostředím, integraci a v neposlední řadě i zvyšování kvality života, aby uživatelé mohli vést plnohodnotný život. Je zajištěna spolupráce s rodinnými příslušníky a dalšími poskytovateli sociálních služeb.

Denní stacionář nabízí tyto služby: aktivizační činnosti, sportovní aktivity, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, pomoc při zvládnutí běžných

úkonů péče o vlastní osobu, poskytnutí stravy, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.

Jedním z hlavních cílů, jak je uvedeno v domácím řádu Denního centra, je podpora klientů v prožívání samostatného života, partnerských vztazích a jejich zapojení do pracovního procesu.

10.1.2 Poskytovatel sociálních služeb č.2

Toto sociální zařízení se nachází v obci Chelčice nedaleko Vodňan. Chelčický domov sv. Linharta byl otevřen v roce 2010, zprvu jako středisko Domova sv. Anežky, o.p.s. v Týně nad Vltavou. V následujícím roce vznikla obecně prospěšná společnost Chelčický domov sv. Linharta, která poskytuje ambulantní sociální služby. Zařízení sídlí v objektu částečně zrekonstruované bývalé fary obklopené certifikovanou přírodní zahradou. Služby jsou také poskytovány v prostorách Husova domu v Českých Budějovicích. Provozní doba zařízení je každý všední den od 7.30 do 13.30 hodin.

Kapacita zařízení je pro dvanáct osob. Cílovou skupinou jsou osoby s lehkým a středně těžkým mentálním postižením, tělesným a kombinovaným postižením ve věku od 16 let.

Domov má registrovány tyto sociální služby: sociálně terapeutickou dílnu a pečovatelskou službu a nově byly registrovány služby sociální rehabilitace a sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením.

Kromě těchto služeb Chelčický domov sv. Linharta lektoruje ve své certifikované přírodní zahradě různé enviromentální kurzy a programy pro školy, školky a veřejnost. Je také místem tvořivých workshopů.

Společnost vytváří podmínky a příležitosti pro pracovní začlenění a zaměstnávání lidí se zdravotním postižením a začleňování lidí se zdravotním postižením a seniorů do společenských, volnočasových, kulturních a vzdělávacích aktivit.

10.1.3 Poskytovatel sociálních služeb č.3

Domov pro osoby se zdravotním postižením se nachází v malé obci Osek, nedaleko města Strakonice. Zařízení sídlí v prostorách zámku, který je obklopen zámeckým parkem. V minulých letech zde proběhla rozsáhlá rekonstrukce stávajících a výstavba nových objektů. Byly přistavěny moderní budovy pro ubytování, rehabilitaci a terapie.

Zařízení je příspěvkovou organizací Jihočeského kraje. Cílovou skupinou jsou osoby s mentálním a kombinovaným postižením mužského pohlaví od 18 let věku.

Domov má kapacitu 140 lůžek. Je rozdělen na sociální a zdravotní úsek. Sociální úsek tvoří 5 oddělení, z nichž každé obývá 14-15 klientů na jedno-, či dvoulůžkových pokojích s vlastním sociálním zařízením a oddělení pro osoby s poruchou autistického spektra s kapacitou 6 osob. Zdravotní úsek se dělí na 4 oddělení po 14-15 uživatelích ubytovaných na třech- nebo čtyřlůžkových pokojích.

Cílem nabízených služeb je především poskytnutí komplexní péče uživatelům, vytvoření bezpečného prostředí a klidného domova, rozvoj a udržování schopností, aktivizace a zapojování do běžného života, aktivní využívání volného času, využití všech možností k celkovému zlepšení kvality života.

10.1.4 Poskytovatel sociálních služeb č.4

Domov Petra Mačkov, je příspěvková organizace zřizovaná Jihočeským krajem, která se nachází v těsné blízkosti obce Mačkov, nedaleko města Blatná v okrese Strakonice. Je poskytovatelem ambulantních i pobytových sociálních služeb. Zařízení je pavilonového typu, účelně a moderně vybavené. Všechna oddělení mají přímou bezbariérovou návaznost na park a venkovní prostory.

Cílovou skupinou jsou děti a dospělí se zdravotním postižením, zejména mentálním a kombinovaným. V současné době má zařízení 127 klientů.

Domov Petra poskytuje tyto sociální služby: domov pro osoby se zdravotním postižením, chráněné bydlení, sociálně terapeutické dílny.

V rámci doplňkových činností nabízí Domov Petra veřejnosti ubytování a stravování, využití komplexu rehabilitačních bazénů, masérské a rehabilitační služby, jízdu na koních, praní a mandlování prádla, prodej výrobků a výpěstků.

10.2 Klíčové osoby

Klíčové osoby, se kterými byl veden rozhovor, byli vedoucí pracovníci, kteří jsou i v přímé práci s klienty – vedoucí denního stacionáře, aktivizačního úseku, sociálně terapeutické dílny a vedoucí úseku chráněného bydlení.

10.3 Uživatelé sociálních služeb

Zkoumaný soubor tvořilo celkem osm respondentů. Z každého zařízení byli osloveni dva uživatelé služeb. Bylo to šest chlapců a dvě dívky ve věku od 24 do 55 let.

Jejich mentální postižení se pohybuje v pásmu středně těžké mentální retardace. Čtyři respondenti byli absolventy základní školy, tři základní školy speciální a jeden respondent byl zcela bez vzdělání.

11 Realizace výzkumu

Výzkumné šetření probíhalo v měsících únor až květen roku 2017. Na vytipovaná zařízení jsem zaslala písemnou žádost o umožnění vstupu do zařízení a provedení výzkumného šetření. Od zákonných zástupců respondentů byl získán informovaný souhlas (viz příloha č.3).

11.1 Realizace rozhovorů s klíčovými pracovníky

11.1.1 Denní stacionář pro mentálně postižené děti, mládež a dospělé ve Strakonících

Otázka č.1: Jaké možnosti pracovního zapojení nabízí klientům vaše zařízení?

Nabízíme různé aktivizační činnosti. Celoživotní vzdělávání, práce na PC, práci v dřevařské a keramické dílně, práci ve výtvarném ateliéru, přípravu pokrmů, pracovní rehabilitaci, zdravotně tělesnou výchovu, kondiční plavání, lyžování – týdenní pobyt na horách, cykloturistické pobyty, rafty. Bazální stimulaci, dramatickou výchovu, zpěv s kytarou a muzikofiletiku, pracovní výchovu – činnosti spojené s chodem domácnosti.

Zhruba před patnácti lety se začalo chodit do Prácheňských pekáren, kde klienti plnili pečivo u pasu marmeládou, čokoládou, cukrovali, někteří dokonce i vážili a dávali pečivo do krabiček. Zhruba se jednalo o šest druhů pečiva, které se točilo dokola. Určitý klient dělal jen jednu činnost, kterou si dobře osvojil, takže práci odváděl celkem obstojně.

Tím, že klienti chodili na pracoviště dlouhodobě, téměř tam zdomácněli. Pracoviště dobře poznali, věděli, kde jsou šatny, jak se chovat na pracovišti, jak dodržovat hygienické předpisy, jak se chovat mezi pracovníky. Zcela zvládli zadanou práci, jako každý jiný zaměstnanec. Pak ale začali mít v podniku personální problémy, také problémy s odbytem zboží, a část pekáren, kde jsme pracovali, uzavřeli. Pekárny získaly nového majitele a naše pracovní možnosti tam skončily.

Doplňující otázka: Hledali jste nějaké nové možnosti pro pracovní uplatnění vašich klientů?

Po nějakém čase se nám podařilo oslovit předsedu zemědělského družstva v Novosedlech, kde jsme začali chodit na sezónní práci. Jednalo se o sběr a třídění brambor. Jezdili jsme podle potřeb zemědělců, většinou třikrát týdně od 8.00 do 13.30 hod. O práci byl mezi klienty velký zájem, a protože jsme jezdili služebními auty a všichni najednou nemohli jet, snažili jsme se je spravedlivě střídat. Jejich práce spočívala na poli, kde sbírali brambory a pytlovali. Přestávku na odpočinek měli již po třech hodinách, protože byli hodně unavení. Po práci venku následovala práce v hangáru, kde se brambory třídily. Většina klientů práci zvládla zcela samostatně.

Protože chodíme zdarma na plavecký bazén, nabídli jsme jim pomoc při úklidu okolo bazénu. Chodíme sbírat spadlé větve. Jinak jsme bohužel od nikoho žádnou pracovní nabídku na pracovní činnost nedostali, i když jsme kontaktovali různé organizace, např. prádelnu.

Otázka č.2: Máte v zařízení vytvořená chráněná pracovní místa?

Ne, ale klienti pracují v rámci pracovní výchovy v kuchyňce. Zajišťují mytí a úklid nádobí, vytírání.

Otázka č.3: Využívá nebo využil někdo z vašich klientů specializované rekvalifikační kurzy?

Nabídka rekvalifikačních kurzů pro nás zatím nebyla. Ale je to zajímavé, určitě se budu na tuto možnost informovat.

Otázka č.4: Podařilo se některému z Vašich klientů získat pracovní uplatnění např. v chráněných dílnách, nebo na otevřeném trhu práce?

Jedna klientka pracovala půl roku na zkrácený úvazek ve firmě Fezko Strakonice. Nedokázala se však na práci soustředit, a tak pracovní činnost ukončila. Dalšímu klientovi se podařilo získat místo pomocník na pile. Vykonává pomocné práce – skládá palety apod. V tomto případě se jedná o soukromou firmu.

11.1.2 Chelčický domov sv. Linharta

Otázka č.1: Jaké možnosti pracovního zapojení nabízí uživatelům služba sociálně terapeutické dílny?

Je to jednak zapojení do běžných činností, které souvisí s provozem – úklid, příprava na oběd, mytí a úklid nádobí, vytírání, vysávání, ale i třeba žehlení. V zařízení topíme dřevem, tak zdatní jedinci vozí téměř denně dřevo.

Další možností zapojení je práce v keramické a textilní dílně. Na výrobcích pracují uživatelé buď samostatně, nebo pomáhají s přípravou a prací dotvářejí. S prací, kterou nejsou schopni na výrobcích zvládnout sami, jim pomáháme.

Také vyrábíme pečené čaje a další potravinové výrobky. Snažíme se, aby klienti na těchto výrobcích maximálně spolupracovali. Pomáhají krájet jablka, vážit, plnit do skleniček, zavazovat, nebo alespoň přidržovat. Také pomáhají s polepováním, balením a podobně. Významná je i práce na zahradě, které je stále dost. Klienti pomáhají s pletím plevelu, s údržbou, hrabáním listí, sbíráním ořechů a jablek. Vykonávají sezonní práce, které jsou potřeba. Zahradu hodně využíváme jak k odpočinku, tak jako motivaci k jednotlivým činnostem, například k malování. Klienti tak mohou malovat např. květiny, které mají přímo před sebou. Snažíme se o maximální propojení našich činností s přírodou.

Pěstujeme také mnoho bylinek, tak pomáhají při sběru, nandávají do sáčků, váží.

Otázka č.2: Máte v zařízení vytvořená chráněná pracovní místa?

Ne.

Otázka č. 3: Využívá nebo využil některý z vašich klientů specializované rekvalifikační kurzy?

Ne.

Otázka č.4: Podařilo se některému z vašich klientů získat pracovní uplatnění např. v chráněných pracovních dílnách, nebo na otevřeném trhu práce?

Jedné uživatelce se podařilo získat zaměstnání na dohodu o pracovní činnosti. Tato dohoda už trvá osmý měsíc. Ve dvou případech, které se týkají klientů z Husova domu, se nám také podařilo zrealizovat nástup klientů do práce. Jsou zde ještě další tři, u kterých se pracovní zapojení předpokládá. Jedná se převážně o úklidové práce na snížený pracovní úvazek 4 hodiny denně. Pro klienty je určitě potřebné někam postoupit, dostat se na vrchol svých možností. Jsou práce, které zvládnou, dokáží je dělat velice dobře a dělají je velice rádi. Komplikace však přináší to, že někteří klienti nevydrží dlouho u práce. Mnozí mají i doporučeno od lékaře měnit po 15 ti minutách pracovní činnosti.

Byli jsme se podívat v chráněné dílně, ale prostředí tam bylo velmi prašné a práce celkem náročná. Pro žádného našeho klienta by to nebylo vhodné. Máme seznam asi dvaceti chráněných dílen na Českobudějovicku, sledujeme jejich webové stránky. Například v potravinářském průmyslu by se konkrétně některá práce pro naše dámy hodila. Tyto možnosti řešíme a zabýváme se jimi.

11.1.3 Domov Osek - domov pro osoby se zdravotním postižením

Otázka č. 1: Jaké možnosti pracovního zapojení nabízí klientům vaše zařízení?

Naši klienti, kteří jsou schopní a soběstační, jsou na odděleních zapojeni do běžných denních činností. Ráno, když vstanou, věnují se úklidu pokojů i společných prostor, chodí pro snídani, připravují na stoly, myjí nádobí, převlékají si postele, berou si čisté prádlo. Tyto aktivity je učí soběstačnosti, aby nebyli odkázáni na pomoc druhých.

Náš domov také nabízí různé terapie a aktivizační činnosti. Máme tyto terapie – dřevodílnu, keramiku, ruční práce, malbu, zahradu a naše dvě další aktivizační pracovnice pracují i s více postiženými klienty. Při aktivizačních činnostech se snažíme o udržování a prohlubování dosavadních schopností a dovedností našich uživatelů. Aktivizační jednotky se provádí i s vážně postiženými klienty na oddělení. Za aktivizační činnost považujeme i to, že naši uživatelé nás přijdou navštívit, popovídat si, vypít si společně kávu. Změní tak prostředí, opustí oddělení, komunikují s námi, jsou vytrženi ze stereotypu. V neposlední řadě máme úplnou novinku, v našem domově byla nově zřízena místnost pro Snoezelen terapii.

Na terapiích pracují klienti podle svých možností. Třeba na mém úseku – ruční práce, klienti procvičují jemnou motoriku, třeba jen navlékáním korálků, vybarvováním, stříháním. Nezáleží vždy na tom, zda vznikne určitý výrobek, jde hlavně o to, že klienti změni prostředí, „pracují“ velmi rádi, cítí se potřebnými. Jsou ale mezi nimi jedinci, kteří pracují výborně, umí dokonce šít na šicím stroji, pečlivě vybarvovat polotovary z naší dřevodílny, pečlivě vyšívát atd. Ne vždy však dovedou výrobek zcela dokončit, pak je na nás, abychom je vedli a pomohli.

Mezi klienty je velmi oblíbená dřevařská dílna, kde pracuje velmi šikovný pan truhlář, který je pro naše muže velkým vzorem. Mužský element je v našem zařízení velmi vítán, i z toho důvodu, že zde pracují převážně ženy.

Klienti chodí také pomáhat do zahrady, kde pracují ve sklenících i na volném prostranství. O víkendech chodí samostatně zalévat. Je na ně tedy kladena určitá zodpovědnost.

Na zahradě též chováme zvířata – ovce a naši klienti je chodí pomáhat krmit.

Otázka č.2: Máte vytvořená v domově chráněná pracovní místa?

Nemáme.

Otázka č.3: Využívá nebo využil některý z vašich klientů specializované rekvalifikační kurzy?

Využili, právě poskytované centrem Martin, vyučili se pomocným prodavačem a následně prodávali ve cvičném obchodě ve Strakonících.

Otázka č.4: Podařilo se některému z vašich klientů získat pracovní místo na chráněném nebo na otevřeném trhu práce?

Naše zařízení má možnost spolupracovat s centrem Martin, které v rámci Evropské unie získává dotace na zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Podařilo se nám umístit 3 klienty do pražírny kávy v Drahonicích, kam dojíždějí třikrát týdně.

V letošním roce se také podařila spolupráce s obcí. Jsou tam zaměstnání dva klienti, kteří pracují tři dny v týdnu na dohodu o pracovní činnost. Dohlíží na ně zaměstnanec obce. Jedná se o úklidové práce. Pracují od 7.00 do 11.00 hodin.

11.1.4 Domov Petra Mačkov

Otázka č.1: Domov Petra poskytuje sociální službu chráněné bydlení, jakou možnost pracovního zapojení zde mají klienti?

Co se týče pracovního zapojení, tak kromě běžných denních činností jako je úklid, mytí nádobí apod., mohou docházet do ambulantní služby, což jsou sociálně terapeutické dílny. Také máme ještě 15 klientů zaměstnaných na dohodu o pracovní činnosti. Tito klienti chodí pomáhat do kuchyně, do skleníku, do konírny, do úklidu, údržby, do prádelny a na recepci.

Otázka č.2: Další sociální službou, kterou poskytujete, je domov pro osoby se zdravotním postižením. Jaké formy aktivizačních činností jsou zde realizovány?

Službu poskytujeme 70- ti klientům na třech odděleních. Vesměs jsou to klienti s těžkým nebo hlubokým mentálním postižením, 40 klientů je zcela imobilních.

Je to třeba vjemová terapie, klienti mají možnost pohybu v bazénu, aktivity s využitím koní, skupinové cvičení. Zhruba 30 klientů má uzavřenou smlouvu a chodí do STD.

Otázka č.3: Vaše zařízení má také registrovanou sociální službu sociálně terapeutické dílny; jaké činnosti klientům nabízí?

Máme pět, je to ze zákona bezúplatná služba. Provoz je hrazen jednak z dotací a individuálního projektu, jinak bychom nebyli schopni náklady na provoz pokrýt. Máme keramickou dílnu, tkalcovskou dílnu, vyrábíme loutky a dekorativní předměty, malbu na hedvábí a poslední dílnou je vyšívání, pletení a šití.

O tuto službu je velký zájem. Máme asi 80 smluv na poskytování služby. Z rodin k nám dochází 6 uživatelů, ostatní uživatelé jsou ze služby DOZP nebo Chráněné bydlení. Dílny by měly sloužit k pracovní přípravě na chráněný nebo otevřený trh práce.

Otázka č.4: Máte v zařízení vytvořená chráněná pracovní místa?

Chráněná pracovní místa v zařízení nemáme, ale v současné době k nám přišlo pět nových klientů, kteří se pohybují v pásmu lehké mentální retardace. Těmto klientům se snažíme ve spolupráci s ÚP zajistit možnost pracovního zapojení. Není to ale jednoduchá záležitost, co se týče administrativy.

Otázka č.5: Využívá, nebo využil některý z vašich klientů specializované rekvalifikační kurzy?

Využil, asi před dvěma roky nás oslovilo sdružení Martin z Prahy, sídlící v Písku, s tím, že by naši klienti mohli absolvovat rekvalifikační kurz na pomocného prodavače. Pět klientů navštěvovalo tříměsíční rekvalifikační kurz, na který navazovalo pracovní zapojení se mzdou, také tři měsíce. Tento kurz byl hrazen z projektu, takže bohužel po půl roce skončil. Se spoluprací s tímto sdružením jsme byli velmi spokojeni.

Otázka č.6: Podařilo se některému z vašich klientů získat pracovní místa na chráněném nebo otevřeném trhu práce?

Ne, možná je to dáno typem postižení, naši klienti, i když pracovali v Martinu, museli být pod neustálou kontrolou a dělali naprosto jednoduché činnosti, a i s těmi měli problémy.

V okolí našeho Domova je pouze chráněná dílna na obrábění kovů v Sedlici, ale tato práce není pro naše klienty vhodná. Byli by schopni pracovat jen pod neustálým dohledem. Velký problém vidím v zasíťování těmito dílnami.

Je třeba si uvědomit, že tato populace s mentálním postižením stárne a svůj životní vrchol mají někdy okolo 20. roku života, potom jejich schopnosti poměrně rychle klesají. Dalším problémem je, že v současné době přicházejí do sociálních služeb klienti, kteří nejsou vůbec motivováni, nemají žádné pracovní návyky, s těmito klienty se pracuje ještě mnohem obtížněji.

11.2 Výsledky získané analýzou rozhovorů s klíčovými pracovníky

Analýzou rozhovorů jsem se snažila odpovědět na hlavní výzkumnou otázku.

- **Jaké prostředky pracovní rehabilitace jsou využívány poskytovateli sociálních služeb ve strakonickém regionu, při pracovním začlenění osob s mentálním a kombinovaným postižením?**

Pro lepší přehlednost jsem získaná data znázornila pomocí tabulky (viz Tabulka č.1 na následující straně).

Tabulka č. 1: Prostředky pracovní rehabilitace využívané poskytovateli sociálních služeb ve strakonickém regionu.

	Ergoterapeutické činnosti	STD	Chráněná pracovní místa	Specializované rekvalifikační kurzy	Práce na DPČ, DPP
Denní stacionář Strakonice	Dřevařská dílna Keramická dílna Práce na PC Práce ve výtvarném atelieru Činnosti spojené s chodem domácnosti				Prácheňské pekárny, sezonní práce v zemědělství
Chelčický domov sv. Linharta		Dílna keramická, textilní, výroba pečených čajů, činnosti související s provozem			Úklidové práce
Domov Osek	Běžné činnosti související s chodem domácnosti, dřevařská a keramická dílna, malba, ruční práce, práce na zahradě			Kurz na pomocného prodavače	Práce pro obec
Domov Petra Mačkov	Běžné činnosti související s provozem – úklid, mytí nádobí, různé terapie, aktivizační činnosti	Dílna – keramická, tkalcovská, loutky, malba na hedvábí, vyšívání a pletení		Kurz na pomocného prodavače	Práce v kuchyni, skleníku, konírně, údržbě, prádelně, na recepci

Zdroj: Vlastní výzkum

Z následujících údajů vyplývá, že v jednotlivá zařízení využívají prostředky pracovní rehabilitace v ergoterapeutických činnostech a sociálně terapeutických dílnách. Dvě zařízení využila možnosti tříměsíčního rekvalifikačního kurzu na pomocného prodavače s následným zapojením klientů se mzdou, tento projekt však po půl roce skončil. Denní stacionář ve Strakonících se snaží pro své klienty shánět možnosti pracovní rehabilitace formou brigád, Chelčický domov sv. Linharta, Domov Osek a Domov Petra Mačkov umožňují svým klientům pracovat na dohodu o pracovní činnosti v zařízení, ale i mimo něj.

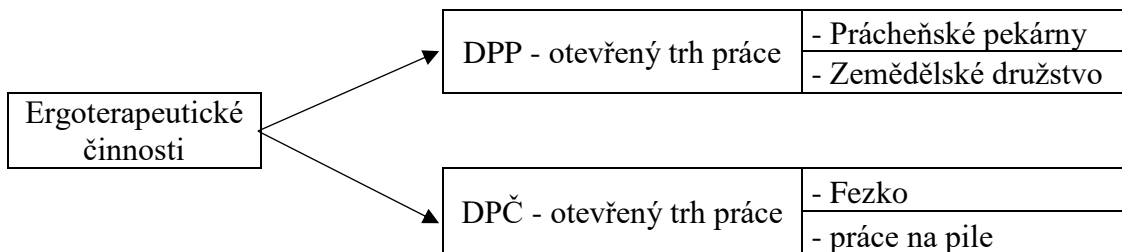
Analýzou rozhovorů s klíčovými pracovníky jsem se snažila získat odpověď na dílčí výzkumnou otázku č.1

Jaké jsou možnosti prostupnosti osob s mentálním nebo kombinovaným postižením z ambulantních a pobytových služeb na chráněný či otevřený trh práce?

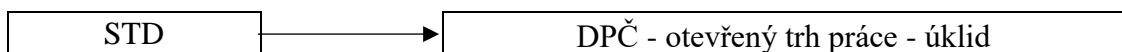
Následující schéma znázorňuje systém provázanosti jednotlivých nástrojů pracovní rehabilitace u vybraných zařízení. Klienti procházejí jednotlivými stupni podpory, kde si osvojují a upevňují své schopnosti a dovednosti, které pak následně mohou využít při pracovním začlenění na trhu práce. Pokud na některém stupni podpory dojde k neúspěchu nebo se vyskytne nějaký problém, je klientům umožněn návrat na stupeň předchozí.

Schéma č.1: Přehled provázanosti jednotlivých stupňů podpory pracovní rehabilitace u vybraných zařízení na konkrétních příkladech jedinců, kterým se podařilo získat v současné době pracovní uplatnění

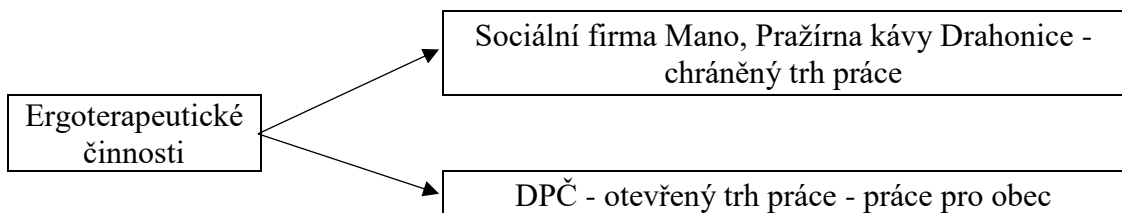
Denní stacionář Strakonice

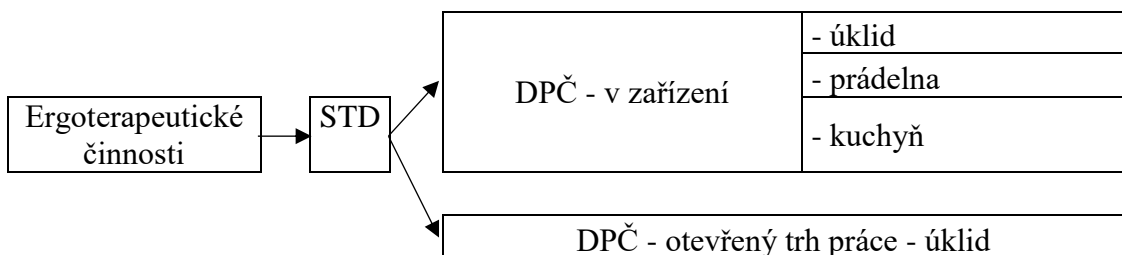
Chelčický domov sv. Linharta

Domov Osek

Domov Petra Mačkov

Zdroj: Vlastní výzkum

Z následujících dat je zřejmé, jak na sebe vzájemně navazují jednotlivé stupně podpory, které pak mohou vést k úspěšnému naplnění cíle pracovní rehabilitace.

11.3 Rozhovory s uživateli služeb (dále jen klienti)

Základní informace o respondentech jsou uvedeny v Tabulce č. 2.

Tabulka č. 2: Základní informace o respondentech

respondent	pohlaví	věk	dosažené vzdělání	diagnóza
K1	muž	39	ZŠ	SMP, epilepsie
K2	muž	41	ZŠ speciální	SMP
K3	muž	24	ZŠ	SMP
K4	muž	32	ZŠ	SMP, Downův syndrom
K5	muž	55	bez vzdělání	SMP
K6	muž	50	4 třídy ZŠ	SMP
K7	žena	40	ZŠ speciální	SMP
K8	žena	49	ZŠ speciální	SMP

Zdroj: Vlastní výzkum

Z rozhovorů s klienty (viz příloha č.2) byly vybrány odpovědi na otázky, týkající se pěti okruhů:

1. Spokojenost s nabídkou aktivit
2. Význam práce pro klienty
3. Preferují klienti raději práci v zařízení nebo mimo něj
4. Zkušenosti s prací mimo zařízení
5. Představa pracovní seberealizace

1. Spokojenost s nabídkou aktivit

K1 – „... baví mě všechno...je tu všechno...máme novou pec, umím na kruhu...taky tu vaříme, uvařil jsem jídlo...umím perfektně malovat, nakreslím všechno...taky máme dílnu se dřevem...taky svíčky jsme vyráběli...v posilovně dělám kulturistiku“.

K2 – „... děláme tu hodně věcí...nějaký výrobky, třeba svícný na vánoce... my tady cvičíme, chodíme na vycházky...máme tu dílny...nic tu nechybí“.

K3 – „... je tu všechno, ...maluju...mě baví keramika...mlel jsem bezinky“.

K4 – „... nic tu nechybí“.

K5 – „... Tady je všechno. Chodím na keramiku a ruční práce. Děláme hrnečky nebo andělíčky, natírám hodiny, zajičky“.

K6 – „... chodil jsem do dílny dřívě, ale teď toho mám za celý den dost. Chodím pomáhat na obec“.

K7 – „... Chodím všude...keramiku, tkaní, vyšívání, malbu na hedvábí, chodím na bazén, muzikoterapie, cvičení, hlavně pracuju na keramice.... Chtěla bych dělat ještě jinou činnost, třeba ten aerobic“.

K8 – „... Jo, já chodím na tkaní, na malování u Ivety, na kobylu...do prádelny, pak uklízím, pletu vesty a trenýrky, vyšívám, taky chodím na keramiku, na cvičení, na bazén a uklízím domečky. Jezdím na kolo. Mě baví všechno... Jo, chtěla bych dělat peří, u toho nesmíš foukat“.

2. Význam práce pro klienty

K1 – „... chtěl bych být mezi lidma, když jsem doma, máma mě nikam nepustí.... baví mě tu něco dělat...dostávat peníze by se mi líbilo“.

K2 – „... pracovat by mě bavilo...tam sem bral peníze...koupím si nějaký rohlíky“.

K3 – „... dělám všechno rád,....to bych se doma nudil“.

K4 – „... Jak to vysvětlit. Já bych radši něco vyráběl, než se tady flákal“.

K5 – „... Vydělám peníze....naučil jsem se vyrábět reprobedny“.

K6 – „... Přece nebudu koukat do stropu a nic nedělat. Občas potřebuju nějakou maličkost koupit k Vánocům nebo k svátku, mám děvče, tak potřebuju nějaký peníze. Můžu i někomu pomoci, já umím dělat dřevo, štípat, uhlí skládat“.

K7 – „... Pro radost, aby měli radost ze mě, že něco vytvořím na výdělek, nebo jen tak pro radost. Teď už jsem si našetřila, tak jsem si koupila košík na kolo...bez práce nejsou koláče a peníze“.

K8 – „... Naučila jsem se malovat hrnečky, vyrobila jsem klukovi srdíčko, a taky udělala koberec, a to je těžký. Na stavu se naučila, tam jsou čtyři šlapky a to je těžký ...Už dělám další koberec - hnědej...Líbí se mi tam, mě tam chválejí, jsou na mě hodný...Dostávám celou vejplatu za úklid a za prádelnu...dostanu na ruku půlku a zbylý si šetřím na něco“.

3. Preferují klienti práci v zařízení nebo mimo něj

K1 – „... líbí se mi obojí“.

K2 – „... líbí se mi tady“.

K3 – „... radši tady“.

K4 – „... líbí mi i tady i někde jinde“.

K5 – „... tady je to lepší, tady jsem doma“.

K6 – „... Raději pracuji venku, mám rád společnost“.

K7 – „... Mě se líbí obojí“.

K8 – „... Tady, ale i někde jinde bych chtěla zkusit“.

4. Zkušenosti s prací mimo zařízení

K1 – „... prodával na stánku“.

K2 – „... pracovali jsme v pekárně, tam se mi líbilo, ...chodili jsme na brambory,.... byli tam hodný“.

K3 – „... nepracoval“.

K4 – „... pracoval. V červenci přijede do Protivína pouť a tam já pomáhám. Lidi si koupí lístek na atrakci, já je zapojím a vezmu lístek. Líbilo se mi tam, chovali se hezky.“

K5 – „... jezdím do Drahonic. Autobusem sám. Dělá sušenky, pražím kafe. Jsou tam na mě hodný, když mám svátek nebo narozeniny, tak něco dostanu“.

K6 – „... chodím pomáhat na obec. Jsem tam spokojenej, jsou hodný, dostaneme i svačtinu“.

K7 – „... pracuju ve škole v Blatný. Vytíráme podlahy, třídy, umyvadla. Za to dostáváme peníze... Jo, chovaj slušně, když něco nevím, tak se zeptám a když něco rozbiju, tak jim to řeknu, nebo když se mi stane úraz, tak jim to taky řeknu“.

K8 – „... nepracovala, ale zkusila bych to i někde jinde.....Líbí se mi tam, mě tam chválejí, jsou na mě hodný“.

5. Představa pracovní seberealizace

K1 – „... Já bych dokázal pracovat všude možně, ale mám to zakázaný. Jsem nemocnej, mám epilepsii. Na svojí sílu bych zvládnul dělat i policajta nebo záchranáře. Zachránil jsem svého kamaráda, když se topil. Umím dobře plavat“.

K2 – „... Chtěl bych být hasičem. Jsem dobrovolněj hasič. Nechtěl bych jezdit k bouračkám , vyndavat lidi, je mi pak špatně“.

K3 – „... Mě nikde nevzali, když jsem postiženěj. Nic mě nenapadá.“

K4 – „... já bych chtěl ovládat, udělat zkoušky a mít vlastní bagr. Peníze by se mi líbilo.

K5 – „... Truhláře. Vyráběl bych nábytek, tyhle ty skříně, tyhle ty stoly“.

K6 – „... Dozvěděl jsem se, že ve Strakonících za autobusovým nádražím, jsou to nějaký manželé, zaměstnávají postižený a nabízejí až 12 tisíc, něco tam třídí, nějaký materiály“.

K7 – „... Chtěla bych zkusit, kdyby mě vzali do domova důchodců jako uklízečku, nebo jim stlát postele, nebo převlíkat. Chtěla bych pracovat u těch babiček, když by bylo hezky, jela bych tam na kole“.

K8 – „... Zkusila bych, jak chlapi dělají zametání chodníky. Jak mají ty oranžový vesty, nebo taky ve stáji nakládat hnůj. I tady bych mohla pracovat. Vytírat chodby s tím strojem.

11.4. Výsledky získané analýzou rozhovorů klienty

Analýzou získaných dat z rozhovorů s klienty jsem se snažila odpovědět na druhou dílčí výzkumnou otázku: **Jak vnímají osoby s mentálním nebo kombinovaným postižením nabízené možnosti pracovního začlenění a jaká je jejich představa pracovní seberealizace?**

Vyhodnocení jednotlivých okruhů otázek:

1. Spokojenost s nabídkou aktivit – Kromě K6 všichni dotazovaní shodně uvádí, že jsou s nabídkou činností zařízení, do kterého docházejí, nebo které je jejich domovem, spokojeni. K6 žádné dílny nenavštěvuje, protože pracuje mimo zařízení a po návratu z práce je již unaven. K7 a K8 by uvítaly ještě další aktivity – draní peří a aerobic.

2. Význam práce pro klienty – Analýzou odpovědí bylo zjištěno, že zvolené aktivity a práce představují pro klienty možnost kontaktu s lidmi, seberealizaci a smysluplné vyplnění času. Kladné hodnocení ostatními a možnost být pro druhé užitečným a pomáhat jim. V neposlední řadě práce přináší klientům možnost získání finanční odměny.

3. Preferují klienti práci v zařízení nebo mimo něj – Tři klienti pracují raději v zařízení, ve kterém žijí anebo do něj docházejí, známé prostředí je jim bližší. Čtyři uvádějí obě možnosti a jeden klient pracuje raději mimo zařízení.

4. Zkušenosti s prací mimo zařízení – Analýzou rozhovorů bylo zjištěno, že šest z dotazovaných klientů má zkušenost s prací mimo zařízení. V případě K1 se jednalo o prodej ve stánku v rámci akce zařízení, kam dochází, K2, K4, K6, K7 pracují na dohodu o pracovní činnosti, K5 pracuje v chráněné dílně. K8 má uzavřenou dohodu o pracovní činnosti v zařízení, ve kterém žije, ale měla by zájem o práci i mimo něj. Z dotazovaných nemá nikdo zkušenost s negativními projevy okolí vůči své osobě.

5. Představa pracovní seberealizace – Z tohoto výsledku se dá usoudit, že lidé s mentálním postižením mají většinou přesnou představu o svém zaměstnání. Mnohdy je to však představa zidealizovaná a nereálná – K1, K2, K4. Představa zaměstnání se také velmi odvíjí od již získaných zkušeností s určitým druhem práce, jak je tomu u K5, K7, K8. Velmi překvapivá odpověď byla od K6, ze které vyplynulo, že si klient sám zjišťuje možnosti zaměstnání. Jen v jediném případě neměl klient žádnou představu o možném zaměstnání – K3.

12 Diskuze

V oblasti poskytovatelů sociálních služeb ambulantních či pobytových došlo v posledních letech k rozvoji podpory pracovního uplatnění osob se zdravotním postižením. Tyto organizace vyhledávají a aplikují účinné nástroje pracovní rehabilitace, které napomáhají cílové skupině k pracovnímu zapojení, k možnosti pracovního umístění na chráněném či otevřeném trhu práce.

Ve svém výzkumu jsem hledala odpověď **na hlavní výzkumnou otázku**, která byla zaměřena na analýzu prostředků pracovní rehabilitace, které využívají jednotlivá zařízení výzkumného vzorku při pracovním začlenění osob s mentálním nebo kombinovaným postižením. Z výzkumu vyplývá, že jednotlivá zařízení využívají prostředky pracovní rehabilitace v ergoterapeutických činnostech a sociálně terapeutických dílnách.

Ergoterapie je u osob se středně těžkým mentálním postižením zaměřena na oblast předpracovní rehabilitace, chráněného bydlení, chráněného zaměstnávání, nácvik sociálních dovedností a běžných denních činností. Domovy pro osoby se zdravotním postižením usilují v ergoterapii o získávání samostatnosti a nezávislosti při výkonu běžných denních činností, v sociálních interakcích a zapojení do aktivního a pracovního života (Dočkal in Müller et al., 2014). Kováčová (2014) uvádí, že využíváním cílených činností manipulačně orientovaných, konstruktivních a kreativních, se zlepšuje funkční stav jedince, což umožňuje jeho inkluzi do běžného života.

Sociálně terapeutické dílny provozuje Domov Petra Mačkov a Chelčický domov sv. Linharta. Dílny mají převážně řemeslné zaměření. V Domově Petra Mačkov mají dílnu keramickou, tkalcovskou, výrobu loutek a dekorativních předmětů, vyšívání, pletení a malbu na hedvábí. Chelčický domov sv. Linharta zaměřuje činnost STD na běžné činnosti související s provozem jako je úklid, žehlení, příprava na oběd, výrobu potravinových výrobků a práci v keramické a textilní dílně. Podle Jankovského (2001) má účelné zaměstnávání orientované na realitu pracovního života a na podporu kvality života velký vliv na kreativitu jedinců. Šesták (2007) spatřuje hlavní cíl služby STD především ve vytvoření (obnovení), udržování a zdokonalování pracovních návyků a dovedností, které by v budoucnu mohly umožnit nebo ulehčit člověku se zdravotním postižením uplatnění na chráněném či otevřeném trhu práce. Navazujícím stupněm této služby je zaměstnání v chráněné dílně nebo na otevřeném trhu práce. Toto však neplatí pro klienty, jejichž pracovní možnosti jsou z různých důvodů omezeny, což by jim znemožnilo udržet se a obstát na trhu práce. Chráněná pracoviště jsou ideálním místem pro pracovní uplatnění lidí s mentálním postižením. Poskytují těmto lidem možnost pracovní příležitosti a možnost uplatnění svého potenciálu, ale oproti získání zaměstnání na volném trhu práce nedávají šanci na ekonomické osamostatnění a vytváření vztahů s lidmi bez postižení.

Výsledky výzkumu ukázaly, že Domov Osek a Domov Mačkov Petra využily možnosti tříměsíčního rekvalifikačního kurzu na pomocného prodavače s následným zapojením klientů se mzdou. Tento projekt byl realizován ve spolupráci s Centrem Martin, které sídlí v Praze, ale realizuje své projekty také v Jihočeském kraji. Cílem těchto projektů je snížit stupeň hrozby sociálního vyloučení u cílové skupiny, kterou tvoří uchazeči o práci z řad osob s mentálním a kombinovaným postižením. Projekt byl financován z Evropských sociálních fondů v rámci Operačního programu Zaměstnanost a rozpočtu České republiky. Bohužel po půl roce skončil. Denní stacionář ve Strakoněch se snaží pro své klienty shánět možnosti pracovní rehabilitace formou brigád, i zde se však potýkají s problémem jen krátkodobých pracovních příležitostí. Chelčický domov sv. Linharta, Domov Osek a Domov Petra Mačkov umožňují svým klientům pracovat na dohodu o pracovní činnosti v zařízení, ale i mimo něj.

První dílčí výzkumná otázka hledala odpověď na to, jaké možnosti prostupnosti mají osoby s mentálním a kombinovaným postižením na chráněný nebo otevřený trh práce.

Výzkum dokazuje, že poskytovatelé služeb se snaží hledat možnosti a cesty, jak svým klientům umožnit dostupnost z pobytových a ambulantních služeb na chráněný nebo otevřený trh práce. Využívají k tomu jednotlivých nástrojů pracovní rehabilitace, které na sebe vzájemně navazují a připravují klienty na možné uplatnění na trhu práce. Aby proces zaměstnávání osob s mentálním postižením byl úspěšný, je důležitá nejen vzájemná propojenost jednotlivých složek pracovní rehabilitace, ale i motivace k práci, dlouhodobý nácvik a osvojování sociálních a komunikačních dovedností, pracovních dovedností a rozšiřování vzdělání těchto osob. Velmi důležitá je podpora nejen rodiny, zaměstnanců, pečujících osob, ale i motivace blízkých a kladný postoj veřejnosti. Důležitost propojení jednotlivých složek je také zmíněn v doporučeném postupu na podporu realizace dostupného systému sociální a pracovní rehabilitace osob se ZP. Tento dokument uvedlo v platnost Ministerstvo práce a sociálních věcí od 1.1.2016. Jedná se zde o nastavení užší spolupráce na úseku poskytovatelů sociálních služeb a služeb zaměstnanosti osobám se ZP. Důsledné uplatňování tohoto systému má umožnit efektivní a koordinované poskytování těchto služeb a rychlý, návazný i oboustranný přechod mezi jednotlivými složkami (Doporučený postup..., 2016).

Domov Osek a Domov Petra Mačkov využily rekvalifikačních kurzů, které umožnily klientům získání kvalifikace pomocný prodavač a následné zařazení na chráněný trh práce. V rámci tohoto projektu, který byl realizovaný Centrem Martin o.p.s., absolvovali účastníci pracovní bilanční diagnostiku, kde byly analyzovány jejich schopnosti a pracovní potenciál. Na základě těchto výsledků byl sestaven výběr vzdělávacích aktivit a rekvalifikace. S ohledem na individuální potřeby účastníků tak vznikl v rámci propojených aktivit projekt uceleného systému vzdělávání, zaměřený na rozvoj komunikačních a sociálních dovedností, který doplňuje motivační kurz a možnost absolvování akreditovaného rekvalifikačního programu. Absolventi tohoto kurzu získali zaměstnání na pracovní smlouvu v obchodě s dárkovými předměty ve Strakonících a v obchodě s kavárnou v Písku. (Posílení pracovní integrace osob s mentálním ..., 2017). Bohužel tyto projekty byly jen krátkodobé. V současné době pracují tři klienti z Domova Osek v pražárně kávy v Drahonicích, jeden je zaměstnán u místního obecního úřadu. Strakonický stacionář se snaží zapojovat své klienty do běžného pracovního prostředí alespoň pomocí brigád. Chelčický domov sv. Linharta sleduje nabídky chráněných pracovních míst, ale žádné prozatím nebylo pro jejich klienty vyhovující, jisté možnosti vidí v umístění klientů v potravinářském průmyslu. V žádném ze zařízení, které bylo předmětem výzkumu nebyla vytvořena chráněná

pracovní místa, ale u všech se setkáváme s možností práce klientů na dohodu o pracovní činnosti, a to v zařízení i mimo něj. Jedná se převážně o úklidové práce. Jak vyplývá z analýzy rozhovorů s klíčovými pracovníky, dostupných chráněných míst, jejichž charakter by odpovídal pracovním možnostem klientů, je nedostatek. Jak bylo zjištěno, osoby s mentálním a kombinovaným postižením mají větší šanci pracovního uplatnění na chráněných pracovních místech než na otevřeném trhu práce. Tato skutečnost je z velké míry daná specifiky mentálního postižení, nutností personálního zajištění a do jisté míry stále přetrvávajícími předsudky a postoji společnosti k těmto handicapovaným lidem. Podle Šišky (2005) vidí společnost v lidech s mentální retardací jen přerostlé děti a předem je jim tak často v dobré víře upírána možnost vlastního rozhodování. Problematiku zaměstnávání lidí se zdravotním postižením zmiňuje i Jankovský (2006). Integrace těchto osob do pracovního procesu je problematická, proto jsou aplikovány postupy, které tomuto začleňování napomáhají. Jedním ze způsobů je například zvýhodňování zaměstnavatelů, kteří vytvářejí pracovní příležitosti pro lidi se zdravotním postižením, nebo stanovení kvót, na jejichž základě jsou zaměstnavatelé povinni vytvořit určitý počet pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením. Nesplnění stanovených kvót je postihováno. Coleman et al.(2013) spatřuje jako důležité faktory při zaměstnávání osob se ZP legislativu na podporu osob se ZP, sociální začlenění, dostupnost pracovišť, omezení pracovních překážek a finanční ohodnocení.

Je nutné konstatovat, že podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením přináší výsledky. Během roku 2017 ÚP ČR poskytl v rámci nástrojů a opatření aktivní politiky zaměstnanosti 5.7 mld. Kč na podporu zaměstnávání OZP. V roce 2016 činila tato podpora 5 mld. Kč. Zatímco v lednu roku 2010 nabízeli zaměstnavatelé prostřednictvím ÚP 1 850 volných pracovních míst pro OZP, koncem prosince 2017 jich ÚP ČR evidoval již 13 022. Situace zaměstnávání OZP se v mnohém zlepšila oproti nedávné minulosti, ale stále platí, že vhodných pracovních příležitostí pro osoby s mentálním postižením je velmi málo (Sociální politika, 2018).

Druhá dílčí výzkumná otázka měla za úkol přiblížit, jak výzkumný vzorek osmi klientů vnímá nabízené aktivity pracovního zapojení a jakou mají tito lidé s mentálním a kombinovaným postižením představu pracovního seberealizace. Solovská (2013) uvádí, že situace, kdy je člověk s mentálním postižením motivován pro něj zajímavou a přiměřenou činností k aktivitě, zvyšují jeho sebevědomí, naplňují sociální i psychické potřeby a pomáhají k osamostatnění a následnému uspokojování základních fyzických potřeb. Výzkum ukazuje, že klienti vnímají nabídku pracovních aktivit velmi pozitivně

a plně využívají většinu nabízených činností. Uvědomují si, jaký má pro ně práce význam a považují ji za důležitou součást svého života. Zapojení do ergoterapeutických činností a do práce v STD jim poskytuje možnost trávit smysluplně čas, setkávat se s kamarády, vytvářet nové vztahy a přátelství. Pracovní činnosti jim rovněž nabízejí možnost vlastního uplatnění, sebehodnocení a také příležitost vydělat si peníze.

Klienti mají jasnou představu o svém možném zaměstnání. Tato představa je ale v polovině případů velmi zidealizovaná a nereálná. Podle Valenty (2012) může vést ztráta kontaktu s realitou a intaktní společností k nereálným snům a stanoveným cílům, které z důvodu postižení nemohou být naplněny. Solovská (2013) uvádí, že organické poškození CNS a zvláštnosti celkového vývoje člověka s mentálním postižením negativně ovlivňují schopnosti a dovednosti využívané při výběru, plánování a realizaci volnočasových i pracovních aktivit. Lidé s mentálním postižením obvykle mívají sníženou schopnost odhadnout své možnosti, někteří se spíše přeceňují, jiní naopak podceňují, proto je při výběru jejich pracovní činnosti důležitá podpora a pomoc.

13 Závěr

Pracovní rehabilitace je komplexní systém soustavné péče věnované lidem se zdravotním postižením, jehož cílem je umožnit jim uplatnění v pracovní činnosti podle jejich schopností a možností. V této bakalářské práci se zabývám diferenciací prostředků pracovní rehabilitace a jejich využitím v praxi poskytovatelů sociálních služeb, jejichž cílovou skupinou jsou dospělé osoby s mentálním a kombinovaným postižením. Snažím se přiblížit pohled dospělých osob s mentálním postižením na poskytované služby, které jim mohou nabídnout potřebnou podporu k získávání samostatnosti a přiblížit, jakou mají představu o své pracovní realizaci.

Teoretická část práce je podložena studiem odborné literatury, která se danou tematikou zabývá. Obsahuje kapitoly vymezující pojmy zdravotní postižení, mentální a kombinované postižení. Dále se zabývá charakteristikou dospělosti a významem práce pro osoby se zdravotním postižením. V práci jsou přiblíženy nástroje a prostředky pracovní rehabilitace v oblasti sociálních služeb a nástroje politiky zaměstnanosti.

Výzkumná část má za cíl zmapování metod a prostředků pracovní rehabilitace, které využívají poskytovatelé sociálních služeb ve strakonickém regionu. Výzkum byl prováděn kvalitativní strategií, pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Nejprve bylo popsáno výzkumné prostředí, ve kterém byl výzkum prováděn. Dále následovaly rozhovory s klíčovými pracovníky jednotlivých organizací. Cílem rozhovorů bylo zjistit, jaké možnosti pracovního zapojení nabízejí svým klientům jednotlivá zařízení, jaké prostředky pracovní rehabilitace používají. Výsledky šetření jsou znázorněny v Tabulce č.1.

Dílčím cílem práce bylo zjistit, jaká je možnost prostupnosti osob s mentálním nebo kombinovaným postižením z ambulantních nebo pobytových služeb na chráněný nebo otevřený trh práce. Z rozhovorů bylo zjištěno, že v rámci pobytových služeb je možnost prostupnosti klientů z chráněného bydlení, kde vykonávají ergoterapeutické činnosti do sociálně terapeutických dílen, kde se upevňují jejich dovednosti a návyky, až na chráněný nebo otevřený trh práce viz. tabulka č.2. U ambulantních služeb rovněž klienti procházejí ergoterapeutickými činnostmi a STD, následně jednotlivá zařízení hledají možnosti jejich uplatnění na pracovním trhu.

Druhým dílčím cílem bylo přiblížit pohled samotných klientů na možnosti aktivního zapojení do ergoterapeutických a pracovních činností, které jim nabízejí organizace, jež jsou jejich domovem, nebo do kterých dochází. Druhý dílčí cíl se také

zabývá představou pracovní seberealizace osob s mentálním postižením. Z výzkumného vzorku se projevilo, že klienti jsou spokojeni s nabídkou činností jednotlivých zařízení a plně tyto možnosti využívají. Mají jasné představy o svém zaměstnání, které se často opírají o zkušenosti, získané v průběhu přípravného procesu v ergoterapeutických činnostech a STD. Specifika mentálního postižení, ale i skutečnost, že převážně pracují v chráněných podmínkách, má vliv na to, že jejich představy o práci jsou většinou zkreslené, někdy až nereálné.

Ačkoliv nelze výsledky tohoto výzkumného šetření vzhledem k počtu respondentů ve výzkumném souboru zobecňovat, nabízí nám zajímavý pohled na tuto problematiku. Přináší cenné názory, zkušenosti, informace.

Seznam literatury a dalších zdrojů

1. ČERNÁ, M., et al., 2015. *Česká psychopedie*. 2. vydání Praha: Karolinum. 222 s. ISBN 978-80-246-156-53.
2. EDELSBERGER, L., 2007. *Defektologický slovník*. 3. vydání. Praha: H+H. 418 s. ISBN 80-86022-76-5.
3. FISCHER, S., ŠKODA, J., 2008. *Speciální pedagogika*. Praha: Triton. 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0.
4. FRIEDMANN, Z. et al., 2011. *Profesní orientace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich uplatnění na trhu práce*. Brno: Masarykova univerzita, 314 s. ISBN 978-80-210-5602-2.
5. HENDL, J. 2016. *Kvalitativní výzkum: základy teorie, metody a aplikace*. 4. vydání. Praha: Portál. 408 s. ISBN 978-80-262-0982-9.
6. CHRÁSKA, M. 2016. *Metody pedagogického výzkumu*. 2. vydání. Praha: Grada. 256 s. ISBN 978-80-247-5326-3.
7. JANKOVSKÝ, J. 2006. *Ucelená rehabilitace dětí s tělesným a kombinovaným postižením*. 2. vydání. Praha: Triton 173 s. ISBN80-7254-730-5.
8. JELÍNKOVÁ, J., KRIVOŠÍKOVÁ, M., ŠAJTAROVÁ, L., 2009. *Ergoterapie*. Praha: Portál. 270 s. ISBN 978-80-7367-5837.
9. KOVÁČOVÁ, B. 2014. *Ergoterapia ranom a v predškolnom veku*. Bratislava: Univerzita Komenského. 132 s. ISBN 978-80-223-3737-3.
10. LEČBYCH, M. 2008. *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 248 s. ISBN 978-80-244-2071-4.
11. LUDÍKOVÁ, L. et al., 2005. *Kombinované vady*. Olomouc. Univerzita Palackého. 140 s. ISBN 80-244-1154-7.
12. MIOVSKÝ, M. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
13. MONATOVÁ, L. 1995. *Pedagogika speciální*. Brno: Masarykova univerzita, 199 s. ISBN 80-210-1009-6.
14. MÜLLER, O., et al., 2014. *Terapie ve speciální pedagogice*, 2. vydání. Praha: Grada. 512 s. ISBN 978-80-247-4172-7.
15. NOVOSAD, L. 2009. *Poradenství pro osoby se zdravotním a sociálním znevýhodněním*. Praha: Portál, 272 s. ISBN 978-80-7367-509-7.

16. PELIKÁN, J. 2011. *Základy empirického výzkumu jevů pedagogických*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 270 s. ISBN 978-80-246-1916-3.
17. PIPEKOVÁ, J. et al., 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3. vydání. Brno: Paido. 401 s. ISBN 978-80-7315-198-0.
18. PIPEKOVÁ, J., VÍTKOVÁ, M., et al., 2014. *Od edukace k sociální inkluzi osob se zdravotním postižením se zaměřením na mentální postižení*. 2. vydání. Masarykova univerzita Brno: 246 s. ISBN 978-80-210-7689-1.
19. PFEIFFER, J. et al. 2014. *Koordinovaná rehabilitace*. České Budějovice. ZSF JU. 176 s. ISBN 978-807394-421-2.
20. SOBEK, J. et al., 2010. *Práce s rizikem v sociálních službách*. Praha: Portus. 97 s. ISBN 978-80-254-6889-0
21. SOLOVSKÁ, V. et al., 2013. *Rozvoj dovedností dospělých lidí s mentálním postižením*. Praha: Portál. 192 s. ISBN 978-80-262-0369-8.
22. SLOWIK, J., 2007. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada. 160 s. ISBN 978-247-1733-3.
23. ŠIŠKA, J. 2005. *Mimořádná dospělost: edukace člověka s mentálním postižením v období dospělosti*. Praha: Karolinum. 100 s. ISBN 80-246-0992-4.
24. ŠVARCOVÁ, I., 2006. *Mentální retardace*. Praha: Portál. 200 s. ISBN 80-7367-060-7.
25. ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. et al. 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vydání. Praha: Portál. 384 s. ISBN 80-7178-678-0.
26. VALENTA, M. et al., 2012. *Mentální postižení*. Praha: Grada. 352 s. ISBN 978-80-247-3829-1.
27. VAŠEK, S., 2011. *Základy speciálnej pedagogiky*. 5. vydání. Bratislava: Sapiientia. 228 s. ISBN 978-80-89229-21-5.
28. VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 872 s. ISBN 978-80-262-0225-7.
29. VÁGNEROVÁ, M., 2000. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. 528 s. ISBN 80-7178-308-0.
30. VÍTKOVÁ, M. et al., 2004. *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido. 464 s. ISBN 80-73150071-9.
31. VOTAVA, J. et al., 2005. *Ucelená rehabilitace osob se zdravotním postižením*. Praha: Karolinum. 207 s. ISBN 80-246-0708-5.

Internetové zdroje

1. COLEMAN, N. et al 2013. What works for whom in helping disabled people into work? [online]. [cit. 2018-04-22]. ISBN 9781909532731. Dostupné z: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/266512/wp120.pdf
2. FOLEY, B.,2012 Young adults with intellectual disability transitioning from school to post-school. Disability & Rehabilitation [online]. 34(20), 1747–1764 [cit. 2018-04-15]. ISSN 0963-8288. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/223981416_Young_adults_with_intellectual_disability_transitioning_from_school_to_post-school_A_literature_review_framed_within_the_ICF
3. SKŘEHOT, P., et al.,2009. Ergonomie pracovních míst a pracovní podmínky zaměstnanců se zdravotním postižením [online]. Výzkumný ústav bezpečnosti práce, [cit. 2016-10-28]. ISBN 978-80-86973-91-3. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/9133/ERGONOMIE.pdf>
4. Beschäftigung von Menschen mit Behinderung – Vorteile für das Arbeitsleben, 2017.[online].Behinderung [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://behinderung.org/arbeit.htm>
5. Doporučený postup č. 1/2016 na podporu realizace prostupného systému sociální a pracovní rehabilitace osob se ZP. 2016 [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/23591/Doporučený_postup_c.1-2016_na_podporu_realizace_prostupneho_systemu_socialni_a_pracovni_rehabilitace_osob_se_zdravotnim_postizenim.pdf
6. Duhová prádelna, ©2015-2017 [online]. Společnost Duha z.ú.,[cit.2018-04-25]. Dostupné z: <http://www.duhovapradelna.cz/>
7. Chráněné pracovní místo, © 2002-2018 [online]. Integrovaný portál MPSV. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/jhm/apz/chrane_n_pracovni_dilny_a_pracovni_mista
8. Informace o pravidlech i pomoci na trhu práce ze sociálního systému. Příručka po osoby se zdravotním postižením v roce 2015 [online]. [cit. 2016-10-20]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/20854/Prirucka_OZP_2015.pdf
9. Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, © 2010-2018.[online]. Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. [cit. 2016-09-22]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>)

10. O agentuře osmý den, © 2018.[online]. Agentura Osmý den, a.s. [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: <http://www.osmyden.cz/o-ogenture-osmy-den/>
11. Obecně prospěšná společnost Agapo, © 2010. [online]. Agapo o.p.s. [cit. 2017-11-26]. Dostupné z: <http://www.agapo.cz/o-nas/obecne-prospesna-spolecnost-agapo>
12. O nás, © 2016. [online]. Mesada, z.s. [cit.2018-04-20]. Dostupné z. <http://www.mesada.eu/onas.html>
13. O nás, 2017.[online]. Chrupa Krnov [cit.2018-04-15]. Dostupné z: <https://www.chrupakrnov.cz/o-nas>
14. Platná legislativa pro OZP [online]. Národní rada osob se zdravotním postižením, 2011 [cit. 2016-10-30]. Dostupné z: <http://www.praceprozp.cz/informace/vseobecne-informace/platna-legislativa-pro-ozp>
15. Podporované zaměstnávání. Česká unie podporované zaměstnávání. [online]. [cit. 2016-10-31]. Dostupné z: <http://www.unie-pz.cz/>
16. Posílení pracovní integrace osob s mentálním a kombinovaným postižením v Jihočeském kraji, © 2017[online]. Centrum Martin o.p.s [cit.2018-04-23] Dostupné z: <https://www.centrummartin.cz/vzdelavaci-a-motivacni-programy/ukoncene-projekty/centrum-martin-v-jihoceskem-kraji/>
17. Pracovní rehabilitace, 2016. [online]. Integrovaný portál MPSV. [cit. 2016-09-28]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/upcr/kp/ulk/informace_z_useku_up/pracovni_rehabilitace
18. Sociální podnikání, © 2011-2014.[online].iPodnikatel cz. [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.ipodnikatel.cz/O-podnikani/socialni-podnikani.html>
19. Sociální politika, ©2018. [online]. Institut pro sociální politiku a výzkum [cit. 2018-04-18]. ISSN 2570-8481. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2018/02/urad-prace-roce-2017-poskytl-57-mld-kc-podporu-zamestnavani-osob-se-zdravotnim-postizenim/>
20. Tranzitní program, 2017. [online]. Asistence o.p.s. [cit. 2017-11-26]. Dostupné z: <http://www.asistence.org/tranzitni-program>
21. Tranzitní program, © 2009-2018. [online]. Rytmus o.p.s. [cit. 2018-03-26]. Dostupné z: <http://www.rytmus.org/stranka/o-tranzitnim-programu>
22. Úřad práce v roce 2017 poskytl 5,7 mld. Kč na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením, ©2018 [online]. Institut pro sociální politiku a výzkum [cit. 2018-04-18]. ISSN 2570-8481. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2018/02/>

- urad-prace-roce-2017 -poskytl-57 -mld-kc- podporu-zamestnavani-osob-se-zdravotnim-postizenim/
23. Úspěšná realizace pracovní rehabilitace [online]. Praha: Česká unie pro podporované zaměstnávání, 2008 [cit. 2016-10-27]. Dostupné z: http://www.unie-pz.cz/files/files/knihovna/zpravodaj-in_zima-2008.pdf
 24. Změny v systému podpory zaměstnávání OZP od 1.1.2018, 2018. [online]. Integrovaný portál MPSV [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/sz/zamest/zamestnaniosob/zmeny-v-systemu-podpory-zamestnavani-ozp-od-20180101.pdf>
 25. Zpravodaj projektu Pregnet. Vzdělávací společnost EDOST, s. r. o., 2014(9). DOI: <http://pregnet.pracovnirehabilitace.cz/vhost/pregnet.pracovnirehabilitace.cz/upload/Bulletin%20%C4%8D.%209.pdf>

Články z časopisů

1. DŽAMBAŠOV, P., RÜCKER, P., 2016. Pracovní rehabilitace v Čechách. Sociální služby, ročník 18, č.8-9. s. 58. ISSN 1803-7348.
2. HARČARÍKOVÁ, T. 2015. Možnosti pracovního uplatnění jednotlivců s tělesným postihnutím, chorobou a zdravotním oslabením v podmínkách chráněných díelní. Speciální pedagogika, ročník 25, mimořádné slovenské číslo, s.317–327. ISSN 1211-2720.

Zákony

1. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, 1996. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 41, s.1986-2011. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
2. Zákon č.435/ 2004 Sb., o zaměstnanosti, 2004 In: Sbírka zákonů České republiky, částka 143, s.8270-8295. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
3. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006. In: Sbírka zákonů České republiky, částka 37, s.1257-1289. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Rozdělení jednotlivých stupňů mentálního postižení podle ICDH-10 (Mezinárodní klasifikace nemocí, postižení a handicapů, MKN-10, WHO, 2006).

Kód dle MKN - 10	Slovní označení	Pásmo IQ
F – 70	Lehká mentální retardace	50 – 69
F – 71	Středně těžká mentální retardace	35 – 49
F – 72	Těžká mentální retardace	20 – 34
F – 73	Hluboká mentální retardace	0 – 19
F – 78	Jiná mentální retardace	
F – 79	Nespecifikovaná mentální retardace	

(MKN 10, Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online]. [cit. 2016-09-22]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>).

Příloha č 2 Rozhovory s klienty

Klient K1

Věk: 39 let

Dosažené vzdělání: ZŠ

Jak dlouho už navštěvuješ denní stacionář? *To už je hodně let.*

Jak často sem chodíš, kolik dní v týdnu? *Chodil jsem nejdřív každý den 4 hodiny, pak se to změnilo, protože to lezlo do peněz. Teď chodím v úterý, ve středu a v pátek.*

Proč sem chodíš? *Chodím sem rád, líbí se mi tu.*

Jsi raději doma nebo v kolektivu? *Jak se to vezme. Jsem tady rád, mám tu kamarády.*

Co se ti tady líbí? *Máme tu dílny. Můj táta byl zedník a ten mi říkal, abych se k práci neotáčel zády. Naučil mě abych byl pracovitej, abych nebyl lenoch.*

Jaké tady máte dílny? *Keramická dílna, máme novou pec, umím i na kruhu. Taky tu vaříme. Uvařil jsem jídlo. Umím perfektně malovat, nakreslím všechno. Co vidím, to nakreslím mikrotužkou. Naučil jsem se to sám od sebe, jsem samouk.*

Co nového si se v dílnách naučil? *S hlinou jsem už to dávno uměl. Dřív jsem dělal s moduritem. Taky máme dílnu se dřevem.*

Co jste tam vyráběli? *Na Vánoce spoustu věcí, taky svíčky jsme vyráběli. Ty jsme prodávali na vánočních trzích.*

Kdo prodával, vy, nebo paní vychovatelky? *My.*

Myslíš, že bys zvládnul sám prodávat? *Já bych prodával. Vyvolávat bych mohl, ale ne vybírat peníze. Nevyznám se v tolika penězích.*

Bavilo by tě něco prodávat? *Bavilo. Chtěl bych být mezi lidma, když jsem doma, máma mě nikam nepustí, nikam nemůžu.*

Pracoval jsi někdy mimo stacionář? *Prodával na stánku.*

Jaká je tvoje oblíbená činnost, co tě nejvíc baví? *Nejvíc se mi líbí sport. V posilovně, dělám kulturistiku. Hrajeme taky fotbal, já jsem brankář.*

Která činnost tě naopak nebaví? *Baví mě všechno.*

Která činnost ti tu chybí a chtěl by si jí vykonávat? *Nevím, je tu všechno.*

Líbí se ti pracovat tady v dílnách, nebo bys raději pracoval mimo stacionář. *Líbí se mi obojí.*

Máš představu o zaměstnání, které bys chtěl vykonávat? *Já bych dokázal pracovat všude možné, ale mám to zakázaný.*

Proč máš zakázáno pracovat. *Jsem nemocnej, mám epilepsii.*

Co bys chtěl dělat, kdybys měl tu možnost? *Na svoji sílu bych zvládnul dělat i policajta nebo záchranáře. Zachránil jsem svého kamaráda, když se topil. Umím dobře plavat.*

Líbilo by se ti za práci dostávat peníze? *Líbilo.*

Vadilo by ti, kdybys nemohl navštěvovat stacionář, neměl žádnou práci? *Vadilo. Baví mě tu něco dělat.*

Klient K2

Věk. 41

Dosažené vzdělání: Základní škola speciální

Jak dlouho už navštěvuješ denní stacionář? *Už dlouho, nevím přesně.*

Jak často sem chodíš, kolik dní v týdnu? *Chodím v pondělí až pátek.*

Chodíš sem rád? *Chodím sem rád, mám tu kamarády.*

Jsi raději doma, nebo v kolektivu? Proč? *Jsem radši tady než doma. My tady cvičíme, chodíme na procházky. Máme tu dílny.*

Co děláte v dílnách? *Nějaký výrobky. Třeba svícny na Vánoce. Prodávali jsme je na trzích.*

Co nejraději děláš? *Rád cvičím.*

Co tě nebaví? *Mejt nádobí.*

Pracoval jsi někdy mimo stacionář? *Pracovali jsme v pekárně. Tam se mi líbilo, byl jsem u pece, tam bylo horko. Dával jsem chleba péct do pece a vyndaval. Chleba páčil.*

Vydržel bys tam pracovat každý den? *Vydržel.*

Byl jsi unavený? *Byl unavený, bylo tam horko.*

Jak se k vám chovali zaměstnanci? *Byli tam hodný.*

Bavilo by tě někde pracovat? *To by mě bavilo.*

Líbí se ti více pracovat tady ve stacionáři v dílnách, nebo mimo stacionář? *Líbí se mi tady.*

Máš představu o zaměstnání, které bys chtěl vykonávat? *Chtěl bych být hasičem. Jsem dobrovolnej hasič. Nechtěl bych jezdit k bouračkám, vyndávat lidi, je mi pak špatně.*

Líbilo by se ti dostávat za práci peníze? *Líbilo. Chodili jsme na brambory, tam jsem bral peníze.*

Koupil sis za ně něco? *Ještě jsem si nic nekoupil., Koupím si nějaký rohlíky.*

Vadilo by ti, kdybys nemohl navštěvovat stacionář, neměl žádnou práci? *Vadilo, byl bych smutnej, kdybych sem nemohl chodit. Děláme tu hodně věci. Jezdíme na kole, hrajem fotbal, byli jsme lyžovat v Krkonoších. Bylo tam hodně sněhu, tam se nám líbilo.*

Klient K3

Věk: 24 let

Dosažené vzdělání: ZŠ

Jezdíš rád do Linhartu, líbí se ti tady? *Tady se mi líbí.*

Jezdíš sem každý den v týdnu, nebo jen některé dny? *Pondělí, úterý, středa, čtvrtek, pátek.*

Která činnost se ti tady líbí nejvíc, co tady nejraději děláš? *No, já tady maluju s Klárkou. Měl jsem vystavenej obraz na plese a ten se prodal. Taky mě baví keramika. Povedla se mi keramická miska.*

Je nějaká činnost, která tě naopak nebaví? *Nerad dělám těžký věci. Vození dřeva. Jinak všechno dělám rád.*

Která činnost ti tu chybí a chtěl by si jí dělat? *Je tu všechno.*

Chodíš v Linhartu někam pomáhat, máš tu nějakou práci? *Dneska jsem mlel bezinky. Bude z nich bezinková šťáva.*

Chtěl bys v Linhartu něco změnit? *Ne.*

Jsi raději doma, nebo tady v Linhartu? *Tady. Tady se uvolním a mám tu klid.*

Vadilo by ti, kdybys nemohl docházet do Linharta, neměl jsi žádnou práci? *To bych se doma unudil.*

Líbí se ti pracovat tady v dílnách nebo bys raději pracoval mimo stacionář? *Radši tady.*

Máš nějakou představu o zaměstnání, které bys chtěl vykonávat? Co by tě bavilo dělat? *Mě nikde nevzali, když jsem postiženej. Nic mě nenapadá.*

Pracoval jsi někdy mimo domov? *Právě že ne, nepracoval.*

Klient K4

Věk: 32 let

Dosažené vzdělání: ZŠ

Jezdíš rád do Linharta? Líbí se ti tady? *Jo, rád jezdím. Rád. Líbí se mi.*

Jaká je tvoje oblíbená činnost, co tě tady nejvíc baví? *Nejradši maluju s Klárou a hraju na bubínek, mám kapelu. Rád pouštím hudbu na aparaturu jako DJ. Rád pomáhám lidem, já jsem dobrovolný hasič, mám průkazku. Vezmem hadici a stríkám na oheň. Jednou jsem to tady zachránil, volal jsem, že hoří. V keramice teď děláme medaile. Rád vysávám vysavačem, vytírám.*

Která činnost tě naopak nebaví? *Nerad chodím na Facebook. To se nesmí.*

Která činnost ti tu chybí a chtěl bys jí vykonávat? *Nevím. Nic tu nechybí.*

Jsi raději doma, nebo tady v Linhartu? *Já jsem radši tady, to je můj druhej domov. Nikdy se mi nechce jet domů. Mám tu kamarády.*

Vadilo by ti, kdybys nemohl docházet do Linharta? *Vadilo. Je tu teplo a kamarádi.*

Je pro tebe práce důležitá? Jak to vysvětlit? *Já bych radši něco vyráběl, než se tady flákal.*

Máš představu o zaměstnání, které bys chtěl vykonávat? Líbilo by se ti dostávat za práci peníze? *Já bych chtěl ovládat, udělat zkoušky a mít vlastní bagr. Peníze by se mi líbilo.*

Pracoval jsi někdy mimo sv. Linhartu? Jakou práci jsi vykonával? *Jo, pracoval. V červenci přijede do Protivína pouť a tam já pomáhám. Lidi si koupí lístek na atrakci, já je zapojím a vezmu lístek*

Vydělal sis tem nějaké peníze? Na co jsi je použil? *Vydělal. Koupil jsem novou sim kartu.*

Jak si se tam cítil? Jak se k tobě chovali ostatní lidé? *Líbilo se mi tam moc, chovali se hezky.*

Líbí se ti pracovat tady v dílnách, nebo bys raději pracoval mimo stacionář? *Líbí se mi i tady i někde jinde“.*

Klient K5

Věk: 55 let

Dosažené vzdělání: bez vzdělání

Jaké činnosti v domově navštěvuješ? *Na keramiku a ruční práce. Každý pondělí. Děláme hrnečky, nebo andělíčky, natírám hodiny, zajičky.*

Která činnost tě nejvíc baví? *Nejvíc mě baví diskotéka. Já jsem diskžokej. Pouštím moderní hudbu, nejradši mám Michala Davida.*

Která činnost tě naopak nebaví? *Všechno mě baví i uklízet. Ale broušení mě nebaví. Brousit dřevo, ručně.*

Naučil ses v dílnách něco nového? *Naučil se vyrábět reprobodny u pana Šípka/ terapeut v dřevodílně/*

Která činnost ti tu chybí a chtěl bys jí vykonávat? *Tady je všechno.*

Jsi raději na oddělení nebo na terapiích? *Jsem rád tady i na dílně. Už jsem tady 40 let.*

Máš na oddělení nějakou práci? *Ráno uklidíme a jdeme na terapie.*

Co děláš, když máš volno? *Odpočívám, ležím na posteli.*

Pracuješ mimo domov? *Jo, jezdím do Drahonic.*

Jak tam jezdíš? *Autobusem, sám.*

Jakou práci děláš v Drahonicích? *Dělám sušenky, pražíme kafe. Když chci, udělají mi kafe.*

Jak se cítíš v práci, líbí se ti tam? *Jo, ale vždycky přijedu utahanej jako kotě.*

Kolikrát týdně tam jezdíš? *Ve středu a v pátek.*

Jak se k vám chovají zaměstnanci? *Jsou tam na mě hodný, když mám svátek nebo narozeniny, tak něco dostanu.*

Chybělo by ti, kdybys tam nemohl jezdit? *Nechybělo, já když vidím tu práci, tak bych to radši nechal bejt. Radši bych byl tady.*

Vadilo by ti, kdybys neměl vůbec žádnou práci? *Jo, ale radši tady.*

Proč je pro tebe důležité pracovat? *Vydělám peníze.*

Dostal už si za práci nějaké peníze? *To dávají do kanceláře a tam mi to dávají na konto.*

Vidíš nějaký rozdíl mezi prací tady v domově a v pražárně? *Tady je to lepší. Tady sem doma.*

Máš nějakou představu o zaměstnání, které bys chtěl vykonávat? *Truhláře. Vyráběl bych nábytek. Tyhlety skříně, tyhle stoly.*

Klient K6

Věk: 50 let

Dosažené vzdělání: 4třída ZŠ

Navštěvuješ v domově nějaké terapie, dílny? *Ted' už ne, chodil jsem do dílny dřív, ale ted' toho mám za celý den dost. Chodím pomáhat na obec.*

Pracovat na obec chodíš celý týden? *Jo, každě den. Měl bych chodit jen pondělí a čtvrtky, ale jsem řek, že budu chodit furt. Nemusím nikam jezdit, dělám od 7 do 11.*

Jakou práci na obci vykonáváš? *Tak třeba tuhle jsme zametali chodníky, očišťujeme taky obrubníky, všechno, co se dá dělat. Taky jsme čistili připravovali sekačky, připravovali jsme křoviňáky.*

Ty budeš také jezdit se sekačkou, sekat trávu? *Jo. Jsem rád, že jsem tu práci dostal.*

Jak se cítíš v práci, líbí se ti tam, jak se k tobě chovají ostatní zaměstnanci? *Jsem tam spokojenej, jsou hodný, dostaneme i svačinu.*

Dostáváš za tuto práci peníze? *Jo, ale to jde na konto. Ale když bych chodil mimo zaměstnání třeba někomu pomoct, tak bych dostal peníze na ruku, ale ten kraj si to nepřál. Mají dubový hlavy, nám nechtějí dovolit. Třeba na kamen chodit, nebo vybírat brambory. Měli by se z kraje přijít podívat, jak to tady chodí. Nejsme tak hloupí, aby*

sme si nemohli něco přivydělat navíc Já vyšívám, to prodávám. Za to pak mam peníze pro mě.

Vadilo by ti, kdybys neměl žádnou práci? *Zatím máme práci na půl roku, ale myslím si, že to s námi, pan starosta, když bude moct, prodlouží do nekonečna. To mi vadilo, kdybych neměl žádnou práci.*

Bydlíš na samostatném bydlení, máš tady nějakou práci? *Jo, tady děláme všechno. Uklízíme, meju nádoby, umím i uvařit třeba guláš.*

Je nějaká činnost, která tě nebaví? *Ne.*

Co děláš ve svém volném čase? *Občas si lehnu odpoledne.*

Máš nějaké koníčky? *Já mám toho dost. Já mám fotografování, kopanou.*

Kdybys neměl práci tady u obce, co bys chtěl dělat? *Dozvěděl jsem se, že ve Strakonících, tam za autobusovým nádražím, jsou to nějaký manželé, zaměstnávají postižený a nabízejí až 12 tisíc, něco tam třídí, nějaký materiály.*

To jsi zjistil sám, tuto možnost práce? *Já, když jsem jezdil dřív do pražírny, tak za autobusákem je taková stěna a tam to bylo vyvěšený. Sem si to přečet, taky to mají v Písku, mají dva podniky.*

Tam bys chtěl pracovat? *Jo, ale bydlet tady. Přece nebudu koukat do stropu a nic nedělat. Občas potřebuju nějakou maličkost koupit k Vánocům, nebo k svátku, mám děvče, tak potřebuju nějaký peníze. Můžu i někomu pomoci, já umím dělat dřevo, štípat, uhlí skládat.*

Vidíš nějaký rozdíl mezi prací tady v domově a v běžném prostředí (mimo domov)? *Raději pracuji venku, mám rád společnost.*

Klientka K7

Věk:40

Dosažené vzdělání: ZŠ speciální.

Jsi spokojena s nabídkou činností, které můžeš tady v domově navštěvovat? *Chodím všude. Keramiku, tkání, vyšívání, malbu na hedvábí, chodím na bazén, muzikoterapie, cvičení. Hlavně pracuju na keramice. Chodím středu, čtvrtek, pátek.*

Jaká je tvoje oblíbená činnost, co tě nejvíc baví? *Keramika a cvičení mě baví.*

Která činnost tě naopak nebaví? *Vyšívání.*

Proč chodíš do dílen? *Pro radost, aby měli radost ze mě, že něco vytvořím na výdělek, nebo jen tak pro radost.*

Která činnost ti tu chybí a chtěla bys jí vykonávat? *Chtěla bych dělat ještě jinou činnost, třeba ten aerobic. Cvičit s hudbou. Ale to taky cvičíme s hudbou každý pátek v bazénu.*

Pracuješ mimo Domov Petra? *Pracuju ve škole v Blatný.*

Jakou práci děláš ve škole v Blatné? *Vytíráme podlahy, třídy, umyvadla. Za to dostáváme peníze.*

Dostáváte peníze do vlastních rukou? *Dostáváme na ruku, co si vyděláme.*

Umíš s penězi hospodařit? Co si za ně kupuješ? *Ted' už jsem si našetřila, tak jsem si koupila košík na kolo.*

Líbí se ti dostávat za práci peníze? *Líbí, když pracuju, musím přeci něco dostat.*

Jak se cítíš v práci, jak se k tobě chovají ostatní lidé? *Jo, chovaj slušně, když něco nevím, tak se zeptám a když něco rozbiju, tak jim to řeknu, nebo když se mi stane úraz, tak jim to taky řeknu.*

Pracuješ tedy jen v Blatné, nebo i tady v Mačkově? *Tady pracuju jen o velkých prázdninách, to chodím do prádelny a jsou se mnou spokojení.*

Pracuješ raději v Mačkově mezi ostatními kamarády, nebo v Blatné? *Mě se líbí obojí.*

Vadilo by ti, kdybys neměla žádnou práci? *Byla bych nešťastná, bez práce nejsou koláče a peníze.*

Je pro tebe práce důležitá? *Je.*

Máš představu o zaměstnání, které bys chtěla vykonávat? *Chtěla bych zkusit, kdyby mě vzali do domova důchodců jako uklízečku, nebo jim stlát postele, nebo převlíkat. Chtěla bych pracovat u těch babiček, když by bylo hezky, jela bych tam na kole.*

Klientka K 8

Věk: 49

Dosažené vzdělání: ZŠ speciální

Je uživatelkou chráněného bydlení a STD roku 2006. Pracuje na DPČ v prádelně.

Jsi spokojená s nabídkou činností, které můžeš tady v domově navštěvovat? *Jo, já chodím na tkaní, na malování u Ivety, na kobyly. Do prádelny, pak uklízím, pletu vesty a trenýrky, vyšívám, taky chodím na keramiku na cvičení, na bazén a uklízím domečky.*

Která je tvoje oblíbená činnost, co tě nejvíc baví? *Jezdím na kolo.*

Která činnost tě naopak nebaví? *Mě baví všechno.*

Která činnost ti tu chybí a chtěla bys jí vykonávat? *Peří.*

Drát peří? *Jo, chtěla bych dělat peří, u toho nesmíš foukat.*

Naučila ses v dílnách něco nového? *Naučila jsem se malovat hrnečky, vyrobila jsem klukovi srdíčko, a taky udělala koberec, a to je těžký. Na stavu se naučila, tam jsou čtyři šlapky a to je těžký Už dělám další koberec- hnědej.*

Chodíš někam pomáhat? *Chodím do prádelny pomáhat.*

Jak se cítíš v práci? Jak se k tobě chovají ostatní zaměstnanci? *Libí se mi tam, mě tam chválejí, jsou na mě hodný.*

Dostáváš za práci peníze? *Dostávám celou vejplatu za úklid a za prádelnu.*

Dostaneš peníze do ruky? *Dostanu na ruku půlku a zbylý si šetřím na něco.*

Líbí se ti dostávat za práci peníze? *To jo.*

Co si koupíš za ty peníze? *V Blatný jsme šli k holiči na barvu, to stálo stovku. Nejdřív mi barvila a pak ostříhala na mikádo.*

Je pro tebe práce důležitá? *Já bych pracovala furt.*

Pracovala jsi někdy mimo domov? *Nepracovala, ale zkusila bych to i někde jinde.*

Pracuješ raději tady v domově, nebo někde jinde? *Tady, ale i někde jinde bych chtěla.*

Máš nějakou představu o zaměstnání, které bys chtěla vykonávat? *Mohla bych dělat v hospodě, umyla bych nádobí, natočila pivo, nosila bych chlapům na stoly. Mohla bych tam uklízet, mejt stoly, vytírat. Zkusila bych, jak chlapi dělají zametání chodníky. Jak mají ty oranžový vesty, nebo taky ve stáji nakládat hnůj. I tady bych mohla pracovat. Vytírat chodby s tím strojem.*

Příloha č 3 Informovaný souhlas

Jmenuji se Anna Pekárková a jsem studentkou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, obor speciální pedagogika a vychovatelství. V letošním roce končím bakalářské studium a ve své bakalářské práci se zabývám problematikou pracovního zapojení osob s mentálním nebo kombinovaným postižením v praxi poskytovatelů sociálních služeb.

Žádám Vás o souhlas s poskytnutí výzkumného materiálu pro výzkumné šetření ve formě záznamu rozhovoru na diktafon. Po přepsání rozhovorů dojde k autorizaci textu – budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům.

Jako informant/ informantka, máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity.

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Anna Pekárková.....Podpis

Podle zákona 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů, uděluji souhlas s účastí v uvedeném výzkumném šetření a s poskytnutím výzkumného materiálu.

V dne Podpis:

Seznam zkratek

MP – mentální postižení

OZP – osoby se zdravotním postižením

STD – sociálně terapeutické dílny

ÚP - úřad práce

ZP – zdravotní postižení

DPČ – dohoda o pracovní činnosti

DPP – dohoda o provedení práce